

DE GRIEKS-ROMEINSE WERELD EN INDIË

De verwantschap van het Latijn en het Grieks met de grootste taalgroep in Indië, het Indo-Arisch, wekt sinds lang de interesse van taalkundigen. De opmerkelijke verwantschap tussen het Grieks en het Sanskrit in het bijzonder is cruciaal geweest in het ontstaan en de ontwikkeling van de vergelijkende studie van het Indo-Europees. De hypothese van de gemeenschappelijke oorsprong van de Indo-Europese talen verklaart echter alleen het gemeenschappelijk geërfd materiaal, niet het materiaal dat stamt van latere onderlinge beïnvloeding en ontleening. Zo zijn er veel taalkundige en ook culturele overeenkomsten tussen Grieken en Indiërs die contacten laten vermoeden in zeer vroege tijden, maar na de periode van Indo-Europese eenheid. Deze nog maar weinig onderzochte pre- of protohistorische verbanden kan ik hier niet behandelen, maar ik zal mij beperken tot de historische perioden waarvoor er duidelijke bewijzen zijn voor contacten tussen de Grieks-Romeinse en de Indische wereld. Deze contacten waren niet altijd even intens door de geografische afstand en ongunstige politieke ontwikkelingen. Ze zijn ook niet altijd goed te volgen omdat de bronnen beperkt zijn, maar ze zijn de hele Oudheid door nooit onderbroken. Grosso modo speelden ze zich af op twee domeinen: het politiek-militaire en het economische, maar alle contacten hadden vanzelfsprekend ook een persoonlijke kant. Een gevolg ervan was een zekere mate van wederzijdse culturele beïnvloeding.

1. Politiek-militaire contacten

1.1. De Achaemeniden

De vroegste concrete informatie over contacten tussen Indië en Griekenland dateert uit de tijd van de Perzische dynastie der Achaemeniden (559-330 v. Chr.). Onder de inwoners van het Achaemenidische Rijk bevonden zich specifieke groepen Indiërs zowel als Grieken. Deze context verklaart de namen die beide volkeren aan elkaar gaven. De Grieken spraken van *Indoi*, wat eigenlijk de bewoners zijn van het Indusbekken (*Indós*)¹. Aanvankelijk werden de *Indoi* onderscheiden van andere Indischspreekende bewoners van het Perzische Rijk, zoals de *Gandárioi* van Gandhāra (de Kābul-vallei), maar reeds bij Herodotus werd *Indoi* de gezamenlijke naam voor alle Indiërs. De Indiërs spraken van *Yona(ka)-*, *Yavana-*, en dit verwijst in oorsprong naar de Ioniërs van Klein-Azië, maar ging later 'Griek' en vervolgens '(gehelleniseerde) westerling' in het algemeen betekenen.

Het Achaemenidische leger omvatte al ten tijde van Cyrus II de Grote (559-530) en Darius I (522-486) zowel Indiërs als Grieken². Indische contingenten voetvolk en ruitery namen in 480 v. Chr. net als Perzischgezinde Grieken deel aan de expeditie van Xerxes I (486-465) tegen Griekenland, bleven geruime tijd in Thessalië en Beotië

¹ Uit Oudperzisch *Hinduš*, 'Indus, Indië', de tegenhanger van Oudindisch *sindhu-* 'rivier, Indus'.

² Bijv. Strabo, *Geographica* 15.1.6.

gelegerd en vochten in 479 onder de elitetroepen van Mardonius te Plataea³. In 331 v. Chr. namen Indische hulpstroepen met olifanten onder Darius III Codomannus (336-330) met olifanten deel aan de slag bij Gaugamela, in het noorden van het huidige Irak, tegen het oprukkende leger van Alexander de Grote⁴. Na de Perzische nederlaag werden deze Indiërs ingelijfd in Alexanders leger.

Handel en nijverheid boden andere gelegenheden tot contact. In Mesopotamië konden Grieken en Indiërs elkaar ontmoeten bij de bouw van het paleis van Darius I in Sousa, waarvoor Griekse ambachtslui werden aangeworven en bouwmaterialen werden aangevoerd uit Gandhāra⁵. Laat-Babylonische bronnen geven aan dat er veel Indische handelaren actief waren in het westen van het Perzische Rijk⁶. In het boeddhistische verhaal *Bāveru-Jātaka*⁷ bieden vijf Indiërs uit Benares in *Bāveru* of Babylon onder hun koopwaar ondermeer een pauw aan. Zeker is verder dat er Grieken woonden in Mesopotamië, maar ook al in de onmiddellijke omgeving van Indië, zoals de Barkaiers uit het Lybische Barke, die door Darius I naar Bactrië waren verbannen⁸.

Hecataeus van Milete (549-486 v. Chr.)⁹, Herodotus (geboren 484 v. Chr.), en Ctesias van Cnidus (5de-4de eeuw v. Chr.) schrijven voor het eerst over Indië. De twee eersten geven ondermeer informatie die stamt van Scylax van Caryanda, die omstreeks 518-516 v. Chr. deelnam aan een Perzische expeditie langs de Indus. Deze onderneming maakte deel uit van de plannen van Darius om de handelswegen overzee en overland te verbinden, te controleren en efficiënt te gebruiken. Ook het herstellen van het door farao Necho gegraven Nijl-Rode-Zeekanaal paste hierin. Herodotus heeft weet van de grote culturele en taalkundige verscheidenheid van Indië¹⁰, maar de Grieken hebben van hem vooral de grote rijkdom van de Indiërs onthouden. Hun jaarlijkse belastingbijdrage was bijna half zo hoog als die van alle andere gebieden van het Perzische Rijk samen¹¹. Reliëfs in het Perzische paleis in Persepolis tonen de belastingdragers van de verschillende onderworpen volkeren, waaronder Indiërs en Grieken. Ctesias was hofarts van de Achaemenidische koning Artaxerxes II Mnemon (404-358) en schreef naast de *Persica* over Perzië ook de *Indica* over Indië, waarvan enkel fragmenten bij latere auteurs bewaard zijn gebleven. Ctesias is voor zover men weet nooit in Indië geweest, maar heeft wel Indiërs ontmoet¹².

Aan de Indische kant vinden we de eerste allusie op de Grieken in de grammatica van Pāṇini¹³ (5de eeuw v. Chr.?), waar het woord *yavanānī* voorkomt, dat waar-

³ Herodotus, *Historiae* 7.65,86; 8.113; 9.31.

⁴ Arrianus, *Anabasis* 3.8.3-6; 3.11,13,15.

⁵ Cf. GERSHEVITZ (1957).

⁶ SCHMITT (1978:120).

⁷ *Jātaka* nr. 339.

⁸ Herodotus, *Historiae* 4.204; cf. FILLIOZAT (1949:204).

⁹ Deze en vele van de jaartallen voor leef- of regeerperioden in de rest van de tekst zijn bij benadering.

¹⁰ Herodotus, *Historiae* 3.98-102.

¹¹ 360 talenten stofgoud volgens Herodotus, *Historiae* 3.94, cf. 3.98,102-105; Sophocles maakt in de *Antigone* 1037-1039 allusie op het Indische goud.

¹² Photius, *Bibliotheca* 72 (46a).

¹³ Pāṇini, *Aṣṭādhyāyī* 4.1.49.

schijnlijk 'Griekse vrouw' betekent, maar in een latere commentaar¹⁴ als 'Grieks schrift' wordt uitgelegd.

1.2. Alexander de Grote

Nadat het Macedonische leger de basis van het Perzische Rijk onderuit had gehaald, veroverde het geleidelijk aan alle Aziatische satrapieën. Op hun tocht over de Hindoeoesh in het huidige Afghanistan zagen de soldaten de grot waar Prometheus vastgekluiserd gezeten zou hebben als straf voor zijn overmoed¹⁵. In 327 v. Chr. vielen ze de eerste Indische gebieden binnen in de valleien van de Kabul en zijn zijrivieren en het jaar daarop staken ze de Indus over en drongen ze dieper het Indische subcontinent binnen. Op hun weg onderwierpen ze een aantal koninkrijken en stamrepubliekjes, die toen mogelijk al een tijd niet meer onder Perzisch gezag stonden. Op vele plaatsen stootten ze op hevige weerstand, waarbij Alexander zelf verscheidene malen verwondingen opliep. Sommige gebeurtenissen, zoals de bestorming van de bergvesting Áornos, kregen door de propaganda van Alexanders entourage een mythisch karakter. Andere voorvallen kregen een haast episch karakter, zoals de heroïsche strijd en overgave van de Indische koning Pôros, die daarna Alexanders trouwe bondgenoot werd. Alexander stootte door tot aan de rivier Hýphasis (Sanskrit *Vipāś*, de huidige Beās), waar zijn uitgeputte soldaten geen voet meer wilden verzetten. Alexander, die de monding van de Ganges - het vermeende einde van de wereld - wilde bereiken, moest na drie dagen mokken in zijn tent toegeven en de campagne afbuigen in de richting van de Indusmonding, als eerste grote etappe huiswaarts. Op deze tocht kreeg hij bij de belegering van een stad een pijl in de borst¹⁶. Sommigen veronderstellen -wellicht ten onrechte- dat Alexander van deze wonde nooit helemaal hersteld is, wat zou bijgedragen hebben tot zijn vroegtijdige dood in Babylon in 323 v. Chr., die hem overigens kort tevoren in Sousa door de Indiër Kalanós was voorspeld. In Sousa had Alexander nog een groot feest gegeven om zijn overwinningen te vieren, waar, zo deelt een ooggetuige mee, Indische goochelaars met veel bijval optraden¹⁷.

Hoewel de Griekse bronnen eerder de nadruk leggen op de successen van de Indische campagne, lijkt de lamentabele terugtocht door de Gedrosische halfwoestijn in 325 v. Chr. op een strategische aftocht uit oncontroleerbaar geworden gebieden¹⁸. De veroverde gebieden in Indië gaan spoedig weer verloren na opstanden tegen het bezettingsleger dat onder gemengd Grieks-Indische controle was achtergelaten, gevolgd door de vestiging van het Maurya-Rijk onder Candragupta (de *Sandrókottos* van de Grieken).

¹⁴ Patañjali, *Mahābhāṣya*, *vārttika* 3 bij *Aṣṭādhyāyī* 4.1.49.

¹⁵ Arrianus, *Anabasis* 5.3.2.

¹⁶ Arrianus, *Anabasis* 6.9-11; cf. Quintus Curtius, *Historiae Alexandri Magni* 9.4.26.

¹⁷ Chares van Mytilene in Athenaeus, *Deipnosophistae* 12.53 (538e).

¹⁸ Cf. BOSWORTH (1983:44-45).

Wat er zich toen precies afgespeeld heeft, is moeilijk te volgen¹⁹, maar het ziet er naar uit dat hier de geschiedenis van Oost en West nauwer verweven zijn dan men vermoedt. Indische bronnen verhalen hoe Candragupta als ambitieuze jongeman in aanvaring kwam met de despotische koning Nanda van Magadha in de oostelijke Gangesvallei, naar het noordwesten moest vluchten en later terugkeerde naar het oosten om er de macht te grijpen. Ook een Latijnse bron weet van het conflict tussen een voortvarende jonge Sandrocottus en de Indische koning Nandrus²⁰. Griekse bronnen melden anderzijds dat een jonge maar bekwame politieke vluchteling uit Indië, Sisikottos genaamd, zich als officier aansloot bij Alexander, die hem aanstelde tot satraap van een Indisch gebied ten westen van de Indus²¹. De Indiase historicus Seth suggereerde in de dertiger jaren van vorige eeuw dat Sandrókottos en Sisikottos één en dezelfde persoon zijn, op basis van de veronderstelling dat *Sisikottos* staat voor Sanskrit *Śasīgupta*-, Middellindisch *Sasigutta*-, wat een synoniem is van *Candragupta*-‘door de maan beschermd’²². Deze veronachtzaamde hypothese, die betekent dat Candragupta onder Alexander gediend heeft, vindt mijns inziens grote steun door de attestatie in een boeddhistische bron van de vorm *Sasigutta*- als andere naam voor *Camdagutta/Candragupta*. Ze maakt ook de mededeling van Plutarchus²³ zinvol dat Sandrókottos als jongeman Alexander ontmoet had en achteraf vaak zei dat het niet veel gescheeld had of Alexander had het hele land veroverd. Griekse bronnen verhalen tevens hoe een neef van Pôros, die eveneens de geslachtsnaam Pôros droeg, bij het naderen van Alexander zijn land ontvluchtte. Aangezien nu het gebied waarover deze ‘slechte’ Pôros heerste, overeenkomt met de landstreek die in de Indische geografische traditie *Parvata* genoemd wordt, ligt het voor de hand dat hij het was die nadien Candragupta’s bondgenoot werd die in Indische bronnen *Parvata(ka)* wordt genoemd²⁴. *Parvataka* werd uiteindelijk uit de weg geruimd door de beruchte Cāṇakya, de mentor van Candragupta en het vermoedelijke brein achter de opstanden tegen de Grieken en de staatsgreep in het oosten van Indië.

1.3. Seleuciden en Maurya’s

In de onenigheid over de opvolging van Alexander valt diens rijk uiteen en volgen jaren van bloedige oorlogen. In 316/15 schakelt Antigonos I Monophthalmus zijn rivaal Eumenes uit, evenals diens bondgenoot generaal Eudamus, die vanuit Indië met 120 olifanten ter hulp was gekomen²⁵. Die olifanten had Eudamus bemachtigd door de Indische prins te vermoorden waarmee hij samen de controle over een gebied uitoefende. Aan de zijde van Eumenes sneuvelde ook een Indische aanvoerder, die *Keteús*

¹⁹ Over deze kwestie handelen ondermeer, maar niet afdoende, BRELOER (1941), WOODCOCK (1966), BUSSAGLI (1956), en SCHWARZ (1972).

²⁰ Iustinus, *Epitome historiarum Philippicarum* 15.4.16.

²¹ Arrianus, *Anabasis* 4.30.4; 5.20.7; Quintus Curtius, *Historiae Alexandri Magni* 8.11.25.

²² SETH (1937a; 1937b:653).

²³ Plutarchus, *Vita Alexandri* 62.9.

²⁴ En niet de ‘goede’ Poros, zoals soms verondersteld wordt (SETH 1837a:362; 1937b:643n.5); cf. BUSSAGLI (1956:235) en SCHWARZ (1972:101).

²⁵ Diodorus, *Bibliotheca historica* 19.27-44.

genoemd werd door de Grieken. Mijns inziens is dit Malayaketu, een aanvoerder (*ketu*) van Malaya, de vermoedelijke opvolger van de 'goede' Poros²⁶.

Het oostelijke deel van Alexanders rijk komt uiteindelijk in 311 v. Chr. in handen van Seleucus I Nicator (358-280), maar de Indische gebieden bleven in de greep van Candragupta, die wellicht het jaar voordien was gekroond. Na een militair conflict sluiten Seleucus en Candragupta een verdrag, dat een huwelijksband omvat en dat bepaalt dat Candragupta in ruil voor 500 olifanten een immens gebied verwerft (het huidige Afghanistan en Baluchistan of althans grote delen daarvan)²⁷. Meestal wordt dit uitgelegd als het gevolg van een militaire nederlaag van Seleucus tegen Candragupta²⁸, maar men kan het ook anders bekijken: het leveren van olifanten doet denken aan het leveren van hulptroepen, wat de typische plicht was van een vazal. De titel *devānāmpriya*- 'vriend van de goden' van Candragupta en zijn opvolgers wijst in dezelfde richting, daar die een letterlijke vertaling blijkt te zijn van de Griekse titel φίλος τῶν θεῶν, gedragen door de hellenistische vazallen²⁹. Het zou derhalve kunnen dat Candragupta en zijn opvolgers tegelijk soeverein waren in de Indische gebieden en Seleucidische vazallen in de Oost-Iraanse gebieden.

In de periode na Alexander en ten tijde van Seleucus verbleef Megasthenes geregeld in Indië, zowel bij Pôros als bij Candragupta³⁰. Hij had een bepaalde band met Sibyrtius, de satraap van Arachosië, maar de omstandigheden van zijn missie zijn onduidelijk. De taak van Megasthenes bestond er mogelijk in de belangen te verdedigen van de Griekse onderdanen van het Maurya-Rijk en hun integratie te bevorderen door hen te informeren over Indische zaken. Megasthenes is de auteur van de *Indica*, zowat het standaardwerk over Indië in de Oudheid. Het boek zelf is verloren, maar wordt wel uitvoerig geciteerd door latere auteurs. Megasthenes weidt hierin uit over velerlei aspecten van de Indische maatschappij en tradities. Hij spreekt ondermeer over het verschil tussen de brahmanen en de *śramaṇa*'s of asceten en de manier waarop Indiërs olifanten vangen en beschrijft bijvoorbeeld Pāṭaliputra, de reusachtige hoofdstad aan de Ganges met zijn 64 poorten en 570 torens.

De uitstekende relaties tussen Seleucus en Candragupta blijken ook uit de uitwisseling van geschenken tussen beide heersers, waarbij Seleucus ondermeer krachtige afrodisiaca kreeg³¹. De contacten werden voortgezet tussen hun respectievelijke opvolgers Antiochus I (reg. 280-261 v. Chr.) en Bindusāra Amitraghāta (reg. 298-264 v.

²⁶ Malaya was mogelijk de boezemvriend van Poros die bij diens overgave een rol had gespeeld en door de Grieken *Meroēs* genoemd werd. In het Indische drama *Mudrārākṣasa* werden Malaya en Malayaketu vermoedelijk met elkaar verwisseld. Malayaketu (of in feite Malaya) is ook niet de zoon van Pôros, zoals doorgaans wordt aangenomen.

²⁷ Plutarchus, *Vita Alexandri* 62.4; Appianus, *Historia Romana* 11.55; Justinus, *Epitome historiarum Philippicarum* 15.4.21; Orosius, *Historia adversum paganos* 3.23,46; Strabo, *Geographica* 15.2.9. Cf. SALLES (1994c:601-603).

²⁸ Bijvoorbeeld door TOLA & DRAGONETTI (1991:126).

²⁹ Cf. SCHARFE (1971). Dat de enigmatische titel *vṛṣala*- van Candragupta niets anders is dan het Griekse *basileús* in de betekenis van 'vazalkoning' (SETH 1937b:651), is echter minder zeker.

³⁰ Strabo, *Geographica* 2.1.9; 15.1.36; Plinius, *Naturalis historia* 6.58; Clemens Alexandrinus, *Stromata* 15.72.5; cf. STEIN (1931); BOSWORTH (1996).

³¹ Athenaeus, *Deipnosophistae* 1.33 (18d-e).

Chr.)³² In die context verbleef Daïmachus als afgezant in Indië³³. Aan het hof van Bindusāra verbleef ook Dionysius, een gezant van Ptolemaeus II Philadelphus van Egypte (283-246 v. Chr.)³⁴. Het verdrag tussen Seleucus en Candragupta werd herbevestigd tussen Antiochus III (222-187 v. Chr.), die opnieuw olifanten kreeg, en Sophagasēnos (Subhagasena)³⁵.

1.4. De Indo-Grieken en hun opvolgers

In het machtsvacuüm ontstaan bij het verval van de Seleuciden en de Maurya's kwam in de tweede eeuw v. Chr. in Bactrië een hellenistisch 'Graeco-Bactrisch' rijk tot stand, dat geleidelijk zijn invloed uitbreidde tot Noordwest-Indië³⁶. Hieruit zijn enkele 'Indo-Griekse' vorstenhuizen voortgekomen met bekende koningen als Demetrius en Menandrus (Menander). Griekse en Indische bronnen laten toe te besluiten dat er een kortstondige Indo-Griekse bezetting is geweest van de Gangesvallei, waarschijnlijk onder leiding van Menander, maar de precieze toedracht daarvan valt niet te achterhalen³⁷. Van de Indo-Griekse koningen is een groot aantal munten gevonden, waarvan een deel tweetalige Grieks-Middelindische muntlegendes heeft. Daarin heet bijvoorbeeld koning Pantaleon *Pantaleva-* en Eucratides *Evukrātida-*. Titels en epitheta komen exact overeen: βασιλεὺς μέγας is *mahārāja-* en σωτήρ *tradata*³⁸.

Sommige afbeeldingen op de munten, zoals die van Krishna en Balarāma, stammen uit de Indische voorstellingswereld³⁹. Daarmee geven enkele van de Indo-Griekse koningen blijk van een zekere aanpassing aan de Indische cultuur. Menander komt voor als *Milinda* in de boeddhistische filosofische tekst *Milinda-Pañha* 'Vragen van Menander', waarin elementen van de Alexander-Roman zijn verwerkt (waarover verderop meer)⁴⁰.

De Indo-Grieken worden vanaf de eerste eeuw voor Christus gevolgd door dynastieën van Śaka's of Indo-Scythen, Parthen en Kushana's, die alle uit Iraansprekende gebieden in Centraal-Azië stammen, maar in grote mate de hellenistische traditie voortzetten. In het westen van Indië hebben de Śaka's de machtige dynastie der Sātavāhana's uit het zuiden als grote tegenstanders en concurrenten. Deze concurrentie

³² Andere jaartallen voor de regeerperioden geeft SCHWARZ (1975:185).

³³ D.C. Velissaropoulos in ARORA (1991:271).

³⁴ Plinius, *Naturalis historia* 6.58.

³⁵ POLYBIUS 11.34.11-12. Volgens EGGERMONT (1975:173) was *Subhagasena* een andere naam voor de zevende Maurya-koning Somaśarman (208-201 v. Chr.), maar het is ook mogelijk dat hij een onderkoning was. cf. nog SALLES (1994c:601).

³⁶ Cf. Strabo, *Geographica* 11.11.1; 15.1.3.

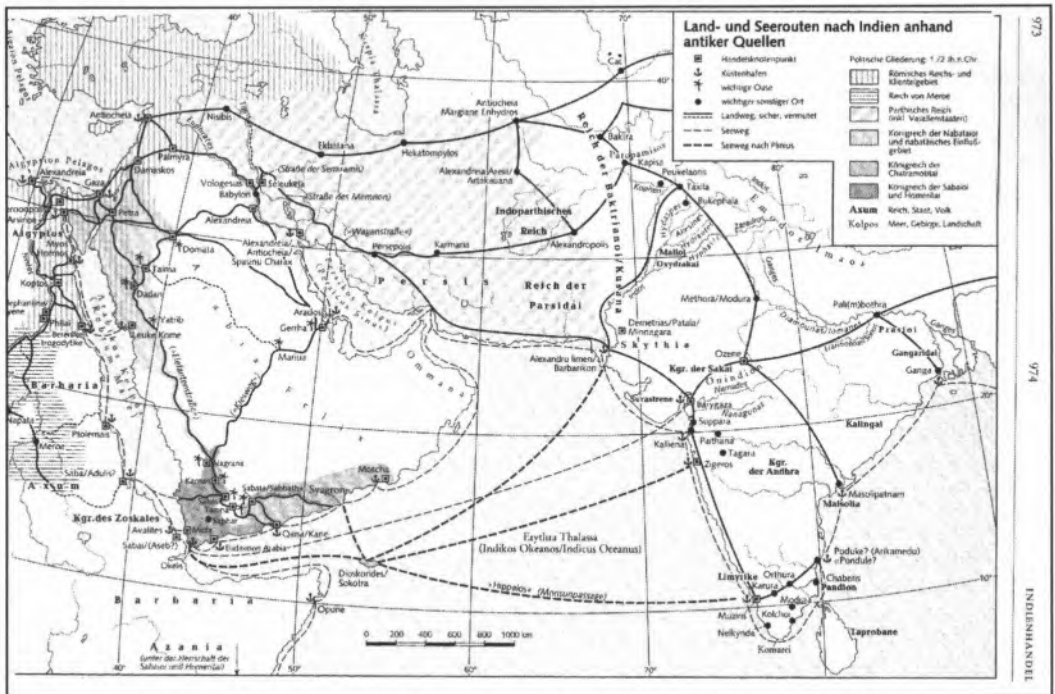
³⁷ Strabo, *Geographica* 11.11.1; *Gārgī Saṃhitā*, *Yugapurāna*, lijnen 94-98 en 111-117; cf. MANKAD (1947); *Mahābhāṣya*, commentaar op *Vārttikā* 3.2.2 bij Pāṇini 3.2.111; Abhayanandi's commentaar op *Jainendravvyākaraṇa* 2.2.92. Sommigen nemen zelfs twee Griekse invallen aan (bijv. SIRCAR 1963:20). Over de Indo-Grieken in het algemeen, zie TARN (1951); NARAIN (1957).

³⁸ Cf. LÉVI (1891b:30).

³⁹ Cf. GUILLAUME (1991:81-103).

⁴⁰ DERRETT (1967:45-59).

draait ondermeer rond een aandeel in de Grieks (Romeins)-Indische handel, die in deze periode zijn hoogtepunt bereikt.

Kaart overgenomen uit het artikel 'Indienhandel' van Hans-Joachim Drexhage in *Der Neue Pauly* vol. 5 (1998) p. 974.

2. De internationale handel

Aanvankelijk verliep de zeehandel via de kustvaart en in vele gevallen via tussenhandelaars⁴¹ in de Arabische Zee en de Perzische Golf. Op het einde van de tweede eeuw leerde men in Egypte van een Indische schipbreukeling hoe men gebruik kon maken van de moessonwinden om van de monding van de Rode Zee (Bāb el-Mandab) rechtstreeks over te steken naar de Indische westkust⁴². Omstreeks 116 v. Chr. organiseerde Eudoxus van Cnidus als eerste Griek twee maritieme expedities naar Indië⁴³. Het gaat echter niet om een echte ontdekking, want de moessonroute werd reeds voordien gebruikt door Indiërs en waarschijnlijk ook Arabieren⁴⁴. Dat Strabo in 25 of 24 v. Chr. in de Egyptische haven Myos Hormos 120 schepen naar Indië zag afvaren⁴⁵, geeft een idee van de omvang die de zeehandel tegen zijn tijd gekregen had.

Voor de daaropvolgende periode hebben we vrij gedetailleerde beschrijvingen van de moessonvaart vanuit Egypte⁴⁶. De Nijlvalei, Alexandrië en de Middellandse Zee waren verbonden met de havens op de Rode-Zeekust van Egypte zoals Myos Hormos en Berenice via karavaanroutes en het oude kanaal van farao Necho en Darius I. Juli was de beste periode om uit die havens te vertrekken, want met de noordelijke winden die dan overheersen kon men de Rode Zee afvaren. Vervolgens voer men, gedreven door de zuidwestelijke moesson, door de Golf van Aden en stak men de Arabische Zee of westelijke Indische Oceaan over naar Indië. Voorbij Bāb el-Mandab was er een route naar het noordwesten en een naar het zuidwesten. Schepen die de noordelijke route volgden, rondde de zuidelijke hoek van Arabië en voeren dan over open zee rechtstreeks naar de monding van de Indus of naar een van de grote havens op de Indische westkust, in het bijzonder Barugāza (Sanskrit *Bharukaccha*, het huidige *Bharuch*) aan de Golf van Cambay, en plaatsen nabij het huidige Bombay zoals Kalliēna (Kalyāṇa, nu Kalyan). De zuidelijke route vertrok eveneens vanuit zuidelijk Arabië ofwel van Kaap Guardafui in het huidige Somalië en leidde via het eiland Socotra naar de Malabar-kust in het zuidwesten van Indië. De hevige zuidwestmoesson maakte de heenreis gevaarlijk, maar de stevige en toch soepele schepen van de Oudheid waren hiertegen opgewassen⁴⁷. Een ander gevaar vormden piraten, zodat vele koopvaardij-schepen gewapende milities aan boord namen⁴⁸. Soms werden de westerse schepen bij het naderen van de Indische kust geloodst door Indische patrouilleschepen⁴⁹. Dat had niet alleen te maken met kapers en de bijzonder gevaarlijke getijden aan de Indische kusten, maar ook met de concurrentie tussen de Indische machten onderling⁵⁰. De

⁴¹ Cf. bijv. *Periplus Maris Erythraei* 25.

⁴² Poseidonius in Strabo, *Geographica* 2.3.4; cf. THIEL (1966:16).

⁴³ THIEL (1966:15-20); DIHLE (1984:111).

⁴⁴ Op vergelijkbare wijze zou Vasco da Gama veel later de zeeroute 'herontdekken'.

⁴⁵ Strabo, *Geographica* 2.5.12; cf. FILLIOZAT (1956:6); KARTTUNEN (1986:189).

⁴⁶ *Periplus Maris Erythraei*, in het bijzonder paragrafen 14 en 56-57; Plinius, *Naturalis historia* 6.100-106.

⁴⁷ Over de schepen in de Oudheid, zie GÖTTLICHER (1985).

⁴⁸ Plinius, *Naturalis historia* 6.101 spreekt van cohorten boogschutters.

⁴⁹ *Periplus Maris Erythraei* 44 en 52.

⁵⁰ Cf. CASSON (1983).

terugkeer kon vanaf begin november met de rustige noordoostmoesson, die de schepen als vanzelf naar de ingang van de Rode Zee dreef.

Indiërs deden de beweging in omgekeerde volgorde en voeren naar Zuid-Arabië, Socotra en Oost Afrika⁵¹, maar er zijn aanwijzingen dat hen soms de toegang tot de Rode zee werd bemoeilijkt door blokkades en taxen. Indische handelaars stuurden ook grote schepen uit naar de havensteden aan beide zijden van de Perzische Golf⁵².

Wat we weten over de zeehandel komt voor een groot gedeelte uit de *Omvaart van de Erythrese Zee (Periplus Maris Erythraei)*, een eerste-eeuwse beschrijving door een Grieks-Egyptische zeevaarder van de handelsactiviteiten, de handelswaar, de routes en de havens in de Perzische Golf, de Arabische Zee en de Indische Oceaan. In de tweede eeuw wijdt de wetenschapper Ptolemaeus in zijn *Geografie* hoofdstukken aan Indië, Taprobane (Sri Lanka) en Zuidoost-Azië (*India extra Gangem*), waarin honderden plaatsnamen voorkomen. Hij heeft zijn informatie van Indiëvaarders. Deze werken tonen de buitengewone verruiming van het wereldbeeld en de economische globalisering die toen had plaatsgevonden.

De Indiëvaart was een moeilijke en kostelijke onderneming, die echter grote winst opleverde voor wie er zich aan waagde⁵³. Behalve de handelaars, die ruimte huurden op koopvaardischepen, waren hierin financiers, ambtenaren, reders en scheepslui betrokken. Een idee van wat dit allemaal kon omvatten, krijgt men door een in de tweede eeuw in Alexandrië en Mouziris (Muciri bij Cranganore in Zuidwest-Indië) opgemaakt handelscontract⁵⁴. Op de belangrijkste aan- en doorvoerplaatsen ontstonden handelskantoren en depots. De cargo's werden soms herhaaldelijk overgeladen en veranderden soms van eigenaar⁵⁵. In Indië gingen de westerse kooplui ook aan boord van Indische schepen, zodat ze geleidelijk aan alle havens in Indië tot aan de Ganges bereikten⁵⁶ en aanknoopten bij de expanderende handel tussen Indië en Zuidoost-Azië. De Indische en Aziatische schepen vielen op door hun bouw: de planken waren niet met spijkers aan de romp bevestigd, maar vastgesjord met koorden van kokosvezel en niet behandeld met pek⁵⁷.

Er bestonden van oudsher ook verscheidene handelsroutes overland, of gecombineerde land-zeeroutes, door de Perzische gebieden en via de Perzische Golf en steden in het Nabije Oosten als Palmyra, Petra, Antiochië en Ephese. Noord-Indië was in deze vooral doorvoer gebied van Zuid-Indische, Centraal-Aziatische en Chinese handel.

⁵¹ *Periplus Maris Erythraei* 26, 30-31, etc.

⁵² Apologos, nabij Spasinou Charax, en Omana in Persis, *Periplus Maris Erythraei* 36; cf. HAERINCK (1998:296).

⁵³ Volgens Plinius, *Naturalis historia* 6.101 werden de exotische waren verkocht aan het honderdvoudige van hun aankoopprijs.

⁵⁴ *Pap. Vindob.* G 40822, waarover CASSON (1986) en THÜR (1988).

⁵⁵ Cf. SALLES (1994a:55).

⁵⁶ Dat Strabo, *Geographica* 15.1.4 zegt dat er slechts weinigen de Ganges bereiken, betekent dat er toch reeds in de eerste eeuw v. Chr. handelaars waren die zo ver raakten.

⁵⁷ Ptolemaeus, *Geographia* 7.2.31; Procopius, *Bella* 1.19.23-24; cf. *Periplus Maris Erythraei* 15-16, 36 over dergelijke boten in Afrika en de Arabische gebieden. Over Indische boten, zie cf. ook *Periplus Maris Erythraei* 44 en 60, en Plinius, *Naturalis historia* 6.82-83.

In Indië sloten de overlandroutes naar de grote binnenlandse steden en naar Perzië en Centraal-Azië naadloos aan op de zeehandel⁵⁸.

De routes over de Iraanse gebieden werden door de Romeinen zoveel mogelijk vermeden, althans gedurende de perioden van oorlog met de Parthen en later de Sassaniden, die deze routes beheersten⁵⁹. Het minst had hieronder de meest noordelijke route te lijden die door Plinius en Strabo beschreven wordt⁶⁰. Deze liep vanuit noordwest-Indië langs de bronrivieren van de Oxus (de Amoe Darja) en de Oxus zelf naar de Kaspische Zee, waarin in die tijd een tak van de Oxus uitmondde⁶¹. Na het oversteken van de Kaspische Zee ging het via de Kuros (nu Koera) en de Phasis (Rioni), door het huidige Azerbeidzjan, Armenië en Georgië, naar de Zwarte Zee en Griekenland. Via die weg bereikten de Indische goederen op hooguit twee weken de Griekse wereld. Mogelijk was het bij het oversteken van de Kaspische Zee dat de Indiërs door storm uit koers waren geslagen die volgens Cornelius Nepos in 60 v. Chr. aan de proconsul van Gallië ten geschenke werden aangeboden door de koning der Suevi of der Boii⁶². De landroutes bleven eeuwenlang in gebruik. Nog in de zesde eeuw ontmoetten Romeinse, Perzische en Indische handelaars elkaar in Armenië, weten we van Procopius⁶³.

De handel werd steeds in mindere of meerdere mate door de overheden gecontroleerd en bevorderd. Alexander de Grote en de Seleuciden hadden in navolging van Darius zeker grootse plannen met de Oost-Westhandel, al konden ze hun plannen niet altijd verwezenlijken⁶⁴. De dynastie der Ptolemeeën in Egypte stimuleerde de handel met Zuid-Arabië, subsaharisch Afrika en Indië⁶⁵. Zij waren het die de havens op de kust van de Rode Zee lieten bouwen. Het motief hiervoor mag dan al op de eerste plaats militair geweest zijn, namelijk het verwerven van olifanten en goud, het verschaft de Ptolemeeën een greep op de handel door de waren van de privéhandelaars aan te kopen tegen vaste prijzen⁶⁶. Vanaf het midden van de tweede eeuw werd een gouverneur van de Erythrese Zee aangesteld⁶⁷. In een optocht toonde Ptolemaeus II Indische waren, dieren en slavinnen⁶⁸. Met de vestiging van de Romeinse macht over

⁵⁸ *Periplus Maris Erythraei* 38, 41, 47, 51, etc.

⁵⁹ Cf. WHEELER (1951:346,349).

⁶⁰ Plinius, *Naturalis historia* 6.52, die spreekt over de tijd van Pompeius (66 v. Chr.); Strabo, *Geographica* 2.1.15; 11.7.3, over de tijd van Alexander de Grote.

⁶¹ Deze riviertak, waarvan de huidige Uzböi de restant is, droeg de opvallende naam *Sindes* volgens Tacitus, *Annales* 11.10. Cf. HERZFELD (1932:63).

⁶² Plinius, *Naturalis historia* 2.170 en Pomponius Mela, *De chorographia* 3.45; cf. BENGTON (1954).

⁶³ Procopius, *Bella* 2.25.3. In Bakoe, Azerbeidjan, is nu nog een tempel te zien met Indische inscripties, die zeker al in de 17de en tot 1883 gebruikt werd door Indische handelaars op doorreis naar ondermeer Sint-Petersburg (cf. UNVALA 1950). Of de Indische handelsactiviteiten in westelijke gebieden zonder onderbreking zijn blijven doorgaan van in de Oudheid tot in recente tijden valt echter niet meer te achterhalen.

⁶⁴ Antiochus IV Epiphanes plande een expeditie naar de Golf en India; cf. SALLES (1994a:50-53).

⁶⁵ TOLA & DRAGONETTI (1991:131).

⁶⁶ CASSON (1989:36).

⁶⁷ SALLES (1994a:49).

⁶⁸ Athenaeus, *Deipnosophistae* 5.32 (200f-201c). In het interieur van de luxeboot van Ptolemaeus IV Philopator werd Indisch marmer gebruikt (*ibid.*, 5.39 [205e]).

het oostelijke Middellandse Zeegebied werd de commerciële interesse groter⁶⁹. Het is evenwel betwist in welke mate de Romeinse keizers, te beginnen met Augustus, die in 30 v. Chr. Egypte had veroverd, de zeehandel actief stimuleerden⁷⁰. De overheid oefende geen directe controle uit op de handel, maar inde een vierde van alle inkomsten als belasting. Garnizoenen beschermden de handelsposten en er bestond een systeem van paspoorten voor karavaanroutes⁷¹. Trajanus liet het Nijl-Rode-Zeekanaal nogmaals herstellen. De Romeinen trachtten ook hun concurrenten uit te schakelen. Een poging onder Augustus in 26-25 v. Chr. om de Zuid-Arabische handelaren en piraten te elimineren⁷² was geen succes. Het valt wel op dat daarna de eerste Zuid-Arabische en Indische gezantschappen naar Rome volgen⁷³. In 105 na Chr. slaagt Trajanus er in de Nabateërs van Petra, die belangrijke economische concurrenten waren voor Rome, te verslaan en het jaar daarop te annexeren⁷⁴.

De Indiërs stuurden geregeld gezantschappen naar het Romeinse Rijk om politieke en economische zaken te regelen⁷⁵. Onder Augustus bijv. zijn er verscheidene geweest, zoals hij persoonlijk getuigt⁷⁶. Een gezantschap trof Augustus in Tarragona in 26 v. Chr. “na de hele wereld te hebben doorkruist”⁷⁷. Een ander, gezien door Nicolaus Damascenus in Antiochië, bereikte Augustus in Athene in 20 v. Chr.⁷⁸. Als geschenk had het ondermeer tijgers mee en een man zonder armen die kon boogschieten met zijn voeten. Onder de gezanten bevond zich ook een oude asceet die op de markt van Athene al lachend op de brandstapel sprong, na samen met Augustus te zijn ingewijd in het mysterie van Demeter en Kore. Voor hem richtten de Atheners een gedenksteen op met de tekst: “Hier ligt de Indiër Zarmanochegas, die volgens de gebruiken van zijn vaderland zichzelf verbrandde”⁷⁹. Een ander fascinerend voorbeeld is dat van het gezantschap uit Taprobane (het huidige Sri Lanka) dat naar Rome kwam gedurende het principaat van Claudius (41-54 na Chr.)⁸⁰. Hieraan gaat de geschiedenis vooraf van een vrijgelaten slaaf die afgedreven met zijn schip op Taprobane terecht kwam en er gastvrij ontvangen werd. Hij leerde de inheemse taal en wat hij vertelde over zijn land wekte de interesse van de koning, die daarop vier gezanten naar Rome zond onder leiding van een zekere Racchias⁸¹. Van Racchias vernamen de Romeinen op hun beurt heel wat over Taprobane. Van de Pālitekst *Mahāvamsā*⁸² weten we dat de Singalese

⁶⁹ SIDEBOTHAM (1991:15).

⁷⁰ CASSON (1989:36,39).

⁷¹ SIDEBOTHAM (1991:25-26).

⁷² Door gouverneur Aelius Gallus.

⁷³ SIDEBOTHAM (1991:26-27).

⁷⁴ Over de Nabateërs, zie DURING-CASPERS (1991:25-26).

⁷⁵ Een overzicht hiervan vindt men in PRIAULX (1860; 1861; 1862-63).

⁷⁶ In zijn *Monumentum Ancyranum*, 31: “Ad me ex India regum legationes saepe missae sunt non visae ante id tempus apud quemquam Romanorum duces” (geciteerd door SCHWARZ (1975:188)).

⁷⁷ Orosius, *Historia adversum paganos* 6.21.19.

⁷⁸ Cassius Dio, *Historiae Romanae* 54.9.8; Strabo, *Geographica* 15.1.73; Plutarchus, *Vita Alexandri* 69.7; cf. CASSON (1989:36-38).

⁷⁹ Strabo, *Geographica* 15.1.73; cf. SCHWARZ (1985).

⁸⁰ Plinius, *Naturalis historia* 6.84-91; cf. SCHWARZ (1975:189-190).

⁸¹ Cf. SCHWARZ (1974b).

⁸² *Mahāvamsa* 34.46-47 en de bijbehorende commentaar.

koning Bhātikābhaya schepen zond naar Romanukharattha of het Romeinse Rijk⁸³, maar het gaat hier waarschijnlijk niet om hetzelfde historische feit, want die koning regeerde vermoedelijk enkele tientallen jaren vóór Claudius. Ook ten tijde van Trajanus in 107 na Chr.⁸⁴ en van Antoninus Pius⁸⁵ kwamen er Indische gezantschappen en in 470 verbleven enkele Indische brahmanen in het huis van consul Severus in Alexandrië⁸⁶.

Jaarlijks verdwijnen minstens 100 miljoen sestertiën naar het Oosten en naar Indië alleen al de helft van dat bedrag, klaagt Plinius in de tweede helft van de eerste eeuw⁸⁷. Hij wijt dit - en hij is daarin niet de enige - aan de overdreven hang naar luxe, in het bijzonder van de vrouwen⁸⁸. Dio Chrysostomus zegt sarcastisch dat de dwaze hang naar luxegoederen er de westerlingen toe brengt vrijwillig belastingen ("op domheid") te betalen aan verre volkeren als de Indiërs en nuttig zilver en goud te geven voor nutteloze steentjes en dierentanden⁸⁹. De handelsbalans was in ieder geval onevenwichtig, maar het blijkt niet helemaal terecht dit op rekening van luxegoederen te schrijven, als we de lijst van waren overlopen die uit of via Indië werden betrokken. Hieronder bevonden zich zijde, katoengaren en katoenweefsels, indigo, parels, edelstenen en halfedelstenen, ijzer en staal, houtsoorten als ebbenhout en teak, ivoor, schildpadschaal, rijst en sorghum, suiker, reukwaren als muskus, narde en cassia, specerijen als kaneel, peper en gember (als medicijn gebruikt), exotische dieren, en slaven.

De munten waarmee de Romeinen betaalden werden in Indië vaak niet als valuta gebruikt maar als ongemunt goud en zilver⁹⁰. Daardoor kan Pausanias beweren dat de Indiërs het gebruik van geld niet verstaan bij het ruilen van goederen met de Grieken⁹¹. Dit verklaart tevens waarom archeologen in sommige oude handelscentra in Indië zeer veel Romeinse munten vinden en in andere nauwelijks: op de ene plaatsen werden ze wel als valuta gebruikt, in de andere omgesmolten. De Romeinen deden ook inspanningen om de kapitaalstroom naar het Oosten te verminderen door zoveel mogelijk goederen als ruilwaren aan te bieden. Ze leverden ondermeer glas, gerst, tarwe, olijfolie, wijn, linnen, koraal en slaven.

De zeehandel kende een hoogtepunt in de Romeinse periode, in het bijzonder tussen de eerste eeuw vóór en de vroege derde eeuw na Christus. Tussen de latere derde en de vijfde eeuw is er een terugval, wat samenhangt met de politiek-economische crisissen in het Romeinse Rijk en ook in Indië. Daarna is er een tijdelijke herop-

⁸³ SCHWARZ (1975:190).

⁸⁴ Cassius Dio, *Historiae Romanae* 68.15; cf. SCHWARZ (1975:190).

⁸⁵ Aurelius Victor, *Liber de caesaribus* 15.4; SCHWARZ (1975:192).

⁸⁶ Damascius in Photius, *Bibliotheca* 242 [340a]; cf. JAIRAZBHOY (1963:123); KARTTUNEN (1986:194).

⁸⁷ *Naturalis historia* 6.101; 12.84; cf. KARTTUNEN (1986:189).

⁸⁸ Tiberius klaagt in 22 na Chr. in een brief aan de Romeinse senaat de vrouwen aan, die door hun hang naar edelstenen "ons geld doen verdwijnen naar vreemde of vijandige volkeren". (Tacitus, *Annales* 3.53). Cf. ook Plinius, *Naturalis historia* 21.11, die zegt dat de mensen alleen nog kronen konden waarderen die uit Indië kwamen of van nog verder.

⁸⁹ Dio Chrysostomus, *Oratio* 79.5

⁹⁰ WHEELER (1951:361).

⁹¹ Pausanias, *Descriptio Graeciae* 3.12.24.

leving, zoals de beschrijving van Cosmas Indicopleustes laat zien⁹². De politieke situatie ziet er dan helemaal anders uit. In het Westen is het Byzantijnse Rijk de voornaamste erfgenaam van het Romeinse Rijk. Na het einde van de overheersing door dynastieën van Iraanse afkomst, wordt Noord-Indië eengemaakt in het machtige koninkrijk der Gupta's (320-550). Na de invallen door Witte Hunnen in het begin van de zesde eeuw komt het er niet meer tot een langdurige eenheid, het rijk van Harshavardhana (606-647) uitgezonderd. Net als in Zuid-Indië wisselen verscheidene lokale elkaar bekampende dynastieën elkaar af. Tussen Indië en Byzantium in lag het Perzische Rijk der Sassaniden. In Indië groeiden en bloeiden de steden dankzij de internationale handel. Wanneer er een recessie optrad in het Romeinse Rijk, had dat grote gevolgen in Indië. Archeologische opgravingen tonen hoe veel steden inkrimpen of geheel verdwijnen op het einde van de derde en in de vierde eeuw en opnieuw vanaf het einde van de zesde eeuw⁹³. De Indische economie plooit zich bij elke crisis van de internationale handel terug op haar agrarische basis en een soort feodaal systeem begint zich te ontwikkelen. Ook de achteruitgang in Indië van het boeddhisme, dat sterk afhankelijk was van patronage door rijke handelaars, kan hiermee verbonden worden.

Er zijn verscheidene sporen en getuigenissen van de aanwezigheid van Indische handelaars in het Westen en van Grieks-Romeinse handelaars in Indië. Er is bijvoorbeeld een potscherf uit Egypte waarop Indische handelaars in het Middellindisch hun persoonlijke uitgaven aan voedingsmiddelen hebben genoteerd (olie, vlees, wortelen en wijn)⁹⁴. Er zijn ook kleinere potscherven bewaard met namen in het Oud-Tamil⁹⁵.

Ook in de Griekse verhalende literatuur komen we Indische handelsreizigers tegen. Zo spreekt Dio Chrysostomus over Indiërs onder de toeschouwers van de spelen in Alexandrië⁹⁶ en Xenophon van Ephese over een Indische prins die naar diezelfde stad komt "om de stad te zien en handel te drijven"⁹⁷. Er waren inderdaad toeristen in de Oudheid. De christelijke filosofen Metrodorus en Meropius van Tyrus en diens leerlingen zijn omstreeks 302 naar Indië gegaan om er de steden en het land te gaan bekijken. Nadat ze alle bezienswaardigheden hadden bezocht keerden ze per schip terug⁹⁸. Een vierde-eeuwse Griekse bron verhaalt over een Thebaanse advocaat die zes jaar gevangen zat in Indië en die tijdens die periode Indisch leerde⁹⁹. Hoewel gevangenschap een *topos* was in die tijd, lijkt dit verhaal niet verzonnen¹⁰⁰, zoals waarschijnlijk het geval is met het verhaal over de handelaar Iamboulos, die na omzwer-

⁹² in zijn *Cosmographia christiana*.

⁹³ Zoals gedetailleerd aangetoond door SHARMA (1987).

⁹⁴ SALOMON (1991:731-734).

⁹⁵ SALOMON (1991:734-735).

⁹⁶ Dio Chrysostomus, *Oratio* 32.40.

⁹⁷ Xenophon van Ephese, *Ephesiaká* 3.11; cf. HANDIQUI (1938-39).

⁹⁸ Deze informatie is afkomstig van Rufinus (330-410 na Chr.); cf. JAIRAZBHOY (1963:147).

⁹⁹ *De gentibus Indiae et Bragmanibus*, een literair werk dat feiten en fictie over Indië verenigt, mogelijk ten onrechte toegeschreven aan Palladius, bisschop van Helenopolis in Bithynië. Cf. DERRETT (1962); DESANGES (1969).

¹⁰⁰ Cf. BERG (1974:11,16).

vingen over Arabië, Ethiopië, een vreemd eiland in de oceaan en Indië, uiteindelijk door de Grieksgezinde koning van Indië naar huis wordt gezonden¹⁰¹.

Soms verhuisden hele groepen mensen omwille van de handel. De bewoners van het Socotra waren in de eerste eeuw van gemengd Arabisch-Indische afkomst, met ook wat Grieken¹⁰². Landverhuizingen volgden meestal de wegen gevolgd door handelaars en ambachtslui. In Armenië was er sinds de tweede eeuw voor Christus een grote Indische kolonie met steden en dorpen, die omstreeks 300 na Christus vernietigd werd door de heilige Gregorius¹⁰³. Armenië was later het doorganggebied voor de Zigeuners op weg van Indië naar Europa. Reeds vanaf de zesde eeuw v. Chr. zijn er tal van naamkundige aanwijzingen dat er in gebieden ten noorden van de Zwarte Zee, langs de Zee van Azov, mensen van Indische afkomst woonden, zoals de Síndoi. Via de Zwarte Zee raakten ook noorderlingen in Indië, zoals de Gothen Citta en Iрила, die in de tweede eeuw inscripties hebben nagelaten in Indische rotstempels¹⁰⁴. Opvallend is dat dit voorafgaat aan de kolonisatie van de Krim door de Gothen, die op dat moment waarschijnlijk nog in Oost-Europa woonden.

3. Culturele uitwisseling

Uit het voorgaande bleek al herhaaldelijk dat er door de militaire en politieke contacten en via de handelsreizen ook culturele uitwisseling was. Laten we nu even nader bekijken hoe taalelementen, literaire motieven, ideeën, technieken en wetenschappen gereisd hebben.

3.1. Kunst, techniek en wetenschap

Artistieke motieven en technieken verspreidden zich langs de handelswegen door rondtrekkende ambachtslui. Zo is het te verklaren dat op de ketel van Gundestrup in Denemarken, die van Thracische makelij is, Indische motieven uitgebeeld staan¹⁰⁵. In het Graeco-Bactrische en Indo-Griekse gebied ontstaat de zogenaamde Gandhāra-kunst, die eerder Romeins-Syrisch dan puur Grieks van inspiratie is. Men vermoedt dat enkele Romeinse ambachtslui werkzaam waren in het oosten, zoals Tita (Titus), wiens signatuur gevonden wordt op beelden uit Centraal-Azië, waar de Gandhāra-kunst zich verspreidde. In de oudste Tamilliteratuur is geregeld sprake van Yavana's die in Zuid-Indië werkzaam zijn als wachters, maar ook als ambachtslui¹⁰⁶. De eerste zijderupsen werden in de zesde eeuw door Indische monniken uit Centraal Azië naar Byzantium gesmokkeld¹⁰⁷. De hoger genoemde Metrodorus leerde naar verluidt de Indiërs het

¹⁰¹ Diodorus, *Bibliotheca historica* 2.55-60. Cf. TOLA & DRAGONETTI (1991:131-132).

¹⁰² *Periplus Maris Erythraei* 30.

¹⁰³ Cf. LÉVI (1891a:45-46); KENNEDY (1904).

¹⁰⁴ Dat het daar om Gothen gaat, werd voor het eerst onderkend door KONOW (1912).

¹⁰⁵ Cf. TAYLOR (1992).

¹⁰⁶ Cf. MEILLE (1940-41).

¹⁰⁷ Procopius, *Bella* 8.17.1-7.

gebruik van 'watermolens' (misschien het Perzisch wiel) en van baden kennen, maar schrok er anderzijds niet voor terug edelstenen uit Indische tempels te ontvreemden¹⁰⁸.

Op het gebied van de wetenschappen zijn de Indiërs van de eerste eeuwen van onze jaartelling de Grieken heel wat verschuldigd. De namen van enkele astronomische werken geven dat duidelijk te kennen: de *Romakasiddhānta*, de *Paulīśasiddhānta* en de *Yavanajātaka* waren Sanskrit-bewerkingen of -vertalingen van Alexandrijnse werken¹⁰⁹. Deze schuld zouden de Indiërs in de daaropvolgende eeuwen ruimschoots inlossen door belangrijke eigen bijdragen zoals hun plaatswaardesysteem voor getalnotering en de sinushoekmeting, die tijdens de Middeleeuwen via de Arabieren Europa bereikten¹¹⁰. De vermaarde astronoom en wiskundige Āryabhaṭa raakte bekend in het westen als *Andoubarios*, de eerste astronoom onder de Indiërs¹¹¹. Severus Sebokht uit Syrië verwijst in het midden van de zevende eeuw naar de Indische astronomie als ingenieuzer dan die van de Grieken en de Babyloniërs en naar de uiterst praktische Indische rekenmethode met negen tekens. Sebokht besluit:

*"Als degenen die menen dat ze als enigen de hoogste toppen van de wetenschap bereikt hebben omdat ze Grieks spreken, deze zaken hadden gekend, zouden ze misschien inzien, hoewel een beetje laat, dat er ook anderen zijn die iets weten, niet alleen Grieken, maar ook mensen die een andere taal spreken"*¹¹²

Op het gebied van de geneeskunde is er ook contact geweest¹¹³. Alexander riep de hulp in van Indische dokters tegen de slangenbeten waarvan veel van zijn soldaten het slachtoffer werden¹¹⁴. In zijn tweede rotsedict deelt de Maurya-keizer Aśoka (3de eeuw v. Chr.) mee dat hij niet alleen in zijn eigen gebieden maar ook in het rijk van Antiochus II Theos van Syrië (261-246 v. Chr.) en diens burens medische diensten heeft laten oprichten voor dieren en voor mensen, en dit is niet noodzakelijk grootspraak. De tweede-eeuwse Griekse arts Galenus geeft het recept voor een remedie tegen vroeggeboorte die hij toeschrijft aan de Indiër Orbanós¹¹⁵. Tenzij het hier om een bijnaam zou gaan, lijkt achter *Orbanós* echter geen persoonsnaam schuil te gaan, maar een medische term, met name Sanskrit *ulbana*- 'baarmoeder, vruchtvlies'.

3.2. Taalkundige contacten

In het spoor van de Macedonische veroveringen werd het Oosten gehelleniseerd. Op de eerste plaats hield dit de verspreiding in van het standaard-Grieks, de *Koine*, als offici-

¹⁰⁸ Cedrenus *Historiarum compendium* 1.516.

¹⁰⁹ PINGREE (1959); JAIRAZBHOY (1963:73). De *Yavanajātaka* van Sphujidhvaja, geschreven in 269 na Chr. is een versificatie van de vertaling die in 149 na Chr. door Yavaneśvara werd gemaakt.

¹¹⁰ JAIRAZBHOY (1963:69; 75-76); GHEVERGHESE JOSEPH (1990:215-300).

¹¹¹ Cedrenus, *Historiarum compendium* 1.27; *Chronicon Paschale* 36; cf. JAIRAZBHOY (1963:69); cf. PINGREE (1967:145).

¹¹² Geciteerd naar Nau door PINGREE (1976:147).

¹¹³ FILLIOZAT (1949:199-215; JAIRAZBHOY (1963:79-81).

¹¹⁴ Arrianus, *Indica* 15.11; cf. Diodorus, *Bibliotheca historica* 17.90.5-7 en Quintus Curtius, *Historiae Alexandri Magni* 9.1.12. Over de Indische geneeskunde, zie ook Strabo, *Geographica* 15.1.60,70.

¹¹⁵ Galenus, *De antidotis* 2.1 (14.109.14).

ele taal van de handel, het bestuur en het leger in alle veroverde gebieden¹¹⁶. Dit liet zich tot in Indië voelen. Dat de Indische vorsten het belang van het Grieks onderkennen, blijkt bijv. uit twee in Kandahar in Afghanistan gevonden vertalingen van edicten van keizer Aśoka¹¹⁷. Deze vertalingen zijn enigszins vrij, maar geven de inhoud van de Middellindische originelen correct weer in een stijlvol Grieks.

Onder de Griekse leenwoorden in het Indisch gaat het behalve om persoonsnamen vooral om astronomisch-astrologische termen, waaronder meetkundige elementen zoals *jāmītra*- uit *diametros* 'omtrek' en *kendra*- uit *kéntron* 'middelpunt'; planeetnamen en planeetconjuncties zoals *heli* uit *hēlios* 'zon' en namen van sterrenbeelden zoals *leya*- uit *léōn* 'leeuw'¹¹⁸. Verder om enkele termen in verband met schrijftechniek zoals *kalama*- uit *kálamos* 'pen' en *melā*- uit *mélan* 'inkt'¹¹⁹. Uit het Grieks en via het Grieks uit het Latijn komen militaire titels en termen als *stratega*- uit *stratēgós* 'legeraanvoerder'¹²⁰, en muntnamen als *dramma*- uit *drachme*, *statīra* uit *stater* en *dīnāra*- uit *denarius*¹²¹.

Indische namen van handelswaaren werden overgenomen in het Grieks en het Latijn, zoals bijv. Grieks *zingiberi(s)* 'gember; geelwortel' uit Middellindisch *siŋgivera*- (Sanskrit *śṛṅgavera*-)¹²². Daarnaast bevat de Griekse en Latijnse literatuur over Indië honderden Indische namen van personen, plaatsen, rivieren, bergen, planten, dieren, etc. Sommige van deze namen leveren belangrijke historische of culturele informatie. Zo heeft de identificatie van de bij de Grieken vermelde koning *Sandrókottos* met *Candragupta* uit de Indische bronnen het eerste vaste chronologische referentiepunt geleverd voor de moderne geschiedschrijving van Indië. In enkele gevallen blijkt uit een bijgevoegde vertaling dat ook de letterlijke betekenis van Indische namen begrepen werd. Af en toe worden ook Indische woorden verklaard, zoals in het vijfde-eeuwse woordenboek van Hesychius, dat bijvoorbeeld het woord *mamátrai* uitlegt als 'de hoge ambtenaren bij de Indiërs', de juiste betekenis van Indisch *mahāmātra*-, waarvan het de weergave is¹²³.

Er waren zeker tweetaligen onder bijvoorbeeld de handelaars, maar de vraag is hoever hun kennis reikte. Een tweede-eeuwse papyrus¹²⁴ uit Egypte bevat een blijspel dat gaat over een vrouw met een Griekse vader en een Indische moeder, die aan het Indische hof vastgehouden wordt. Haar broer zet een expeditie op het getouw om haar te verlossen. De Grieken voeren de Indische koning en zijn gevolg dronken en uiteindelijk slagen ze er in om per schip te ontkomen. Merkwaardig aan dit vrij boertige stuk is dat de Indiërs hun eigen taal spreken. Deze op het eerste gezicht onbegrijpelijke taal werd door sommigen bestempeld als een komisch bedoeld koeterwaals, maar door anderen als Dravidisch geïdentificeerd. Waarschijnlijk gaat het eerder om Sanskrit en

¹¹⁶ Ten koste van het Oudperzisch en deels van het Aramees.

¹¹⁷ SCHLUMBERGER, e.a. (1958); SCHLUMBERGER & BENVENISTE (1969).

¹¹⁸ LÉVI (1891b:38); JAIRAZBHOY (1963:71,73-74).

¹¹⁹ JAIRAZBHOY (1963:9).

¹²⁰ Cf. LIEBICH (1930); KONOW (1939); TÖTTÖSSY (1977:133).

¹²¹ LÉVI (1891b:36); JAIRAZBHOY (1963:68).

¹²² Cf. o.a. TÖTTÖSSY (1975).

¹²³ Over de Indische woorden in het lexicon van Hesychius, cf. GRAY & SCHUYLER (1901).

¹²⁴ *Papyrus Oxryrhynchus* 413, uitgegeven door GRENFELL & HUNT (1903). Cf. STEIN (1985b).

Middelindisch. Het blijft natuurlijk de vraag voor wie dit stuk bedoeld was, m.a.w. wie het begreep.

3.3. Literatuur

In verscheidene literaire genres als de fabel, het drama en de epen zijn de overeenkomsten tussen Griekenland en Indië vaak bijzonder frappant¹²⁵. In het geval van de epen is men meestal geneigd dit eerder toe te schrijven aan gemeenschappelijke erfenis dan aan ontlening. De hoofdthema's van de *Ilias*, de schaking van Helena en de belegering van Troje, worden in de *Rāmāyaṇa* weerspiegeld in de schaking van Sitā en de oorlog in het overzeese Laṅkā¹²⁶. Bepaalde sekwenties in de *Rāmāyaṇa* en de *Mahāvamśa* enerzijds en de *Odyssee* anderzijds verlopen parallel¹²⁷. Wat de *Mahābhārata* en de *Ilias* betreft, zijn er tal van gelijkenissen aan te wijzen in kleine details, maar ook in onderliggende ideeën. In de *Mahābhārata* gaat Droṇa verdwaasd zijn dood op het slagveld tegemoet. Zijn ogen trillen en allerlei voortekenen doen zich voor, waaronder zijn paarden die huilen¹²⁸. In de *Ilias* raakt Patroclus door toedoen van Apollo op het slagveld in geestelijke verwarring en rolt met zijn ogen. Daarop wordt hij gedood¹²⁹. Achilles' paarden, die de wagen met de dode Patroclus van het strijdtoneel wegtrekken, huilen¹³⁰. Rond beide epen ontstond de voorstelling dat de oorlog uitgelokt wordt door de goden om de last te verminderen van de aarde, die bezwaard is door een teveel aan mensen¹³¹.

Twee Griekse auteurs verwijzen naar het bestaan van Indische vertalingen van de Homerische epen *Ilias* en *Odyssee*¹³². Het zou kunnen dat hiermee de Indische epen *Mahābhārata* en *Rāmāyaṇa* bedoeld zijn en dat men uit de vele parallellen daarin met de eigen epen besloot dat dit vertalingen waren. Dat echte vertalingen bestonden is waarschijnlijker, maar valt niet te bewijzen¹³³. Er zijn wel aanwijzingen dat thema's uit deze epen in Indië bekend waren, inzonderheid dat van het Trojaanse paard, dat op een paar steenreliëfs uit de Gandhāra-kunst te zien is¹³⁴. Bij nader toezien blijkt een van deze reliëfs -uit de tweede helft van de tweede na Chr.- waarop Cassandra verschijnt in Indische kledij echter een uitbeelding van de Latijnse versie van het Griekse verhaal in de *Aeneis*¹³⁵. Als dit betekent dat Vergilius gekend was in Indië, is de cirkel rond, want

¹²⁵ JAIRAZBHOY (1963:92-96).

¹²⁶ Cf. JAIRAZBHOY (1963:98-99)

¹²⁷ Voor voorbeelden, zie JAIRAZBHOY (1963:99-101); Jairazbhoy acht het mogelijk dat de basisidee voor de *Mahābhārata* van het Graeco-Bactrische rijk kwam.

¹²⁸ *Mahābhārata* 7.165.10-24; cf. (PISANI 1953:130-131).

¹²⁹ *Ilias* 16.791vv.

¹³⁰ *Ilias* 17.426-428; 17.437-440.

¹³¹ *Mahābhārata* 3.42.22vv.; 7.52vv. (een latere toevoeging); 12.248-250; scholia van *Cod. Venetus A* bij *Ilias* 1.5, met citaat uit de *Cypria* van Stasinus (cf. PISANI 1953:128); Euripides, *Helena* 38-40; *Orestes* 1639-142.

¹³² Dio Chrysostomus, *Oratio* 53 en Aelianus, *Variae historiae* 12.48.

¹³³ Zie over dit probleem reeds WEBER (1853) en de kritiek daarop van TELANG (1853).

¹³⁴ Cf. KHAN (1990); JAIRAZBHOY (1963:10).

¹³⁵ Vergilius, *Aeneis* 2.50-53; cf. JAIRAZBHOY (1963:101); DERRETT (1967:63).

de verhaallijn en de karakterisering van de hoofdpersonages in bepaalde hoofdstukken van de *Aeneis* en van de *Mahābhārata* komen zo systematisch en detailgewijze overeen, dat onderzoekers ervan uitgaan dat Vergilius in belangrijke mate zijn vertelstof aan het Indische epos heeft ontleend¹³⁶.

Het Trojaanse paard verschijnt als een namaakolifant in de Indische literatuur en wel in een verhaal dat dan weer treffende overeenkomsten vertoont met de *Alcestis* van Euripides¹³⁷. Dit maakt de mededeling van de koning van Taxila aan Apollonius van Tyana dat hij de *Heraclidae* van Euripides gelezen had in ieder geval een beetje geloofwaardiger¹³⁸. Een fragment van een bij Peshawar aan het licht gekomen vaas van plaatselijke makelij toont een scene uit de *Antigone* van Sophocles¹³⁹.

De Indische veldtocht heeft een diepe indruk nagelaten bij de Grieken door de boeken van een aantal ooggetuigen, de Alexanderhistorici. Later komen daar de verschillende versies bij van de Alexanderroman, gekend om zijn fantasierijke inhoud. Hierin voorspellen bijvoorbeeld sprekende bomen gewijd aan de zon en de maan Alexander in het Grieks en het Indisch dat hij de wereld zal veroveren, maar zijn moeder niet meer levend zal terugzien. Hoewel fantastisch, bevat dit verhaal authentiek Indisch materiaal. De Alexanderroman werd mettertijd populair in heel het Oosten, tot in Indië toe. De 'nietsnut' (*alasaś*) Caṇḍakośa die er in de zevende-eeuwse *Harśacarita* als veroveraar van de aarde niet in slaagt het Rijk der Vrouwen binnen te dringen¹⁴⁰, is ontleend aan de passage in de Alexanderroman waarin Alexander in de laatste etappe van zijn veroveringstocht het Rijk der Amazones onderwerpt, maar hen de gunst verleent hun rijk niet te betreden¹⁴¹. Geen enkele andere pre-Islamitische Indische bron vermeldt Alexander, en historici weten niet hoe dit stilzwijgen te verklaren. Natuurlijk was de veldtocht voor de Indiërs in geografisch opzicht perifeer, maar hij had wel ingrijpende politieke gevolgen. Het is onwaarschijnlijk dat Alexander uit de geschiedenis geschrapt is door Candragupta om de herinnering uit te bannen aan het feit dat hij onder Alexander had gediend. Candragupta was toen hij koning werd juist Alexander gaan vereren volgens Plutarchus¹⁴², die iets meer dan gewone bewondering suggereert door daaraan de verering te koppelen die Alexander zelf koesterde voor Heracles. We weten tevens dat Alexander zelf een goddelijke status aspireerde en zich graag voor de zoon van Ammon/Zeus liet doorgaan¹⁴³. Dit maakt het waarschijnlijk dat Alexander verderleeft in de figuur van de god Skanda, die pas in de periode na Alexander zijn intrede doet in het hindoeëpantheon als een zoon van Shiva¹⁴⁴. Alexan-

¹³⁶ LALLEMANT (1959); DUCKWORTH (1961). en DIKSHIT (1950) en PUSKÁS (1986) menen ook anderszins *Mahābhārata*-motieven te onderkennen bij klassieke auteurs.

¹³⁷ JAIRAZBHOY (1963:101-102).

¹³⁸ Philostratus, *Vita Apollonii* 2.32; cf. JAIRAZBHOY (1963:103). Philostratus laat deze koning overigens perfect Grieks spreken (*Vita Apollonii* 2.27). Over Apollonius, cf. *infra*.

¹³⁹ JAIRAZBHOY (1963:104).

¹⁴⁰ Bāna, *Harśacarita* 7.

¹⁴¹ Cf. DERRETT (1970:26-27n.35); LÉVI (1934-37:157-158).

¹⁴² Plutarchus, *De se ipsum citra invidiam laudando* 542D.

¹⁴³ JAIRAZBHOY (1963:59-60).

¹⁴⁴ Deze hypothese wordt ook verdedigd door JAIRAZBHOY (1963:59-60), die er op wijst dat Skanda voor het eerst voorkomt in de *Mahābhāṣya* van Patañjali, omtrent 142 v. Chr., in de regeringsperiode

der is jong gestorven en Skanda wordt voorgesteld als de altijd jonge aanvoerder van het leger der goden. Hij wordt beschreven als "speerdrager"¹⁴⁵ en "met rode ledematen"¹⁴⁶, wat kan slaan op de typische Makedonische speer (de *sarissa*) en koperkleurige pantser. Skanda is *Tārakajit*- "de overwinnaar van (de demon) Tāraka", in wie men Darius III kan herkennen. Net zo werd Alexander als Sikandar of Iskandar in de Perzische overlevering *dārāshikan* 'overwinnaar van Darius' genoemd¹⁴⁷.

4. Mythe, religie en filosofie

De vele punten van overeenkomst tussen de Griekse en de Indische mythologie worden weerom meestal beschouwd als gemeenschappelijke erfenis uit Indo-Europese tijden. In een aantal gevallen, waar we nu echter niet kunnen op ingaan, zoals dat van de *kentaure* en de *kiṃnara* -beide half-paard – half-mens-, zijn er redenen om daaraan te twijfelen. De Grieken geven weinig bijzonderheden over de Indische mythologie en godenwereld. Wat ze zeggen is doorgaans verhuld in de typische *interpretatio graeca*, waarbij de hoofdfiguren als Zeus, Dionysus en Heracles worden geïdentificeerd. Een aantal Griekse teksten bevatten fragmenten van een oude Indische halflegendarische overlevering betreffende de vroegste geschiedenis van Indië. Van deze legenden zijn flarden herkenbaar in enkele Indische teksten. Hoewel deze passages niet zomaar als historische bronnen kunnen worden gebruikt, is het mogelijk dat zij een historische kern bevatten. Opvallend is alleszins dat deze verhalen passen in enkele recente wetenschappelijke theorieën over de oorsprong van de Indo-Ariërs¹⁴⁸.

De oudere Griekse filosofische tradities van de zevende tot de de vijfde eeuw v. Chr., zoals het orphisme, het pythagorisme, Empedocles en Plato, hebben tal van elementen die Indisch aandoen: het geloof in zielsverhuizing (ook in dieren), de binding van de ziel aan het lichaam door de passies, de zuivering van de ziel door contemplatie en onthechting, het vegetarisme, het belang gehecht aan innerlijke ervaring, de wereld als afschaduw van de echte wereld, etc. Dat de leer van Pythagoras grote overeenkomsten vertoont met Indische voorstellingen, werd reeds door de Grieken zelf opgemerkt. Directe invloed uit Indië valt echter niet te bewijzen en waarschijnlijk gaat het hier om zeer wijdverbreide ideeën of onafhankelijke ontwikkelingen¹⁴⁹. Van Plato zegt een latere traditie evenwel dat hij zich graag op Indië had toegelegd, maar dat oorlogsomstandigheden hem daarvan hebben weerhouden¹⁵⁰. Aristoxenus van Tarente (320-300 v. Chr.) meldt dan weer dat Plato's leermeester Socrates (gestorven 399 v. Chr.) in

van de Indo-Griekse koning Menander. Voor de hypothese pleiten overigens nog andere aanwijzingen dan de hier vermelde.

¹⁴⁵ Sanskrit *śaktidhara*-, *śaktibhṛt*-; Tamil *velaṅ*.

¹⁴⁶ Sanskrit *lohitaḡātra*-.

¹⁴⁷ Cf. Δαρῆιον χειρωσάμενος in Maximus Tyrius, *Dissertationes (Philosophoumena)* 2.6.

¹⁴⁸ In het bijzonder RENFREW (1989).

¹⁴⁹ Cf. JAIRAZBHOY (1963:81-83).

¹⁵⁰ Apuleius, *De Platone et eius dogmate* 3 (186): *Atque ad Indos et Magos intendisset animum, nisi tunc eum bella vetuissent.*

Athene regelmatig filosofische gesprekken had met een Indiër¹⁵¹. Hoewel historisch oncontroleerbaar, zijn zulke beweringen in principe zeker niet ongeloofwaardig. Sommigen pleiten voor de geloofwaardigheid van Aristoxenus, want het argument van de Indiër dat Socrates zich niet met het menselijke kon bezighouden zonder ook het goddelijke te beschouwen, komt overeen met de idee van de Upanishaden dat de opperste kennis het besef is van de identiteit van het *ātman*, de individuele ziel, en het *brahman*, de wereldziel of het goddelijke¹⁵².

Volgens de overlevering heeft Democritus (460-357), een aanhanger van de atoomleer van Leucippus, naast Perzië en Egypte, ook Indië bezocht¹⁵³. Ook dat is niet bewezen, al laat men hem zeggen: "Ik heb van mijn tijdgenoten het verst de aarde doorzworven, waarbij ik ze in al haar aspecten heb proberen te doorgronden; ik heb zeer veel hemelstreken en landen gezien en vele geleerde mannen gehoord (...)"¹⁵⁴. Wat er ook van zij, de atoomleer is algemeen verspreid in de Indische denksystemen.

Sommige filosofen hebben door hun deelname aan Alexanders veldtocht een zeer concrete Indische connectie. Een van hen is Pyrrho van Elis (gest. ca. 275 v. Chr.), die aan de oorsprong staat van de sceptische denkrichting in Griekenland. Diogenes Laertius beweert op gezag van oudere bronnen dat Pyrrho zijn filosofie ontwikkelde onder impuls van zijn contacten met Indische 'gymnosofisten'¹⁵⁵. Het scepticisme was in Indië wijd verbreid en men kan aantonen dat Pyrrho inzake alle standpunten waarop hij in Griekenland min of meer geïsoleerd stond, overeenkomt met de sceptische denkrichtingen in Indië¹⁵⁶. Pyrrho begon ook uitzonderlijk ascetisch te leven, ondermeer doordat hij getroffen was door de opmerking van een Indiër aan het adres van Pyrrho's reisgezel Anaxarchus dat hij niet moest denken anderen iets goeds te kunnen leren zolang hijzelf de vloer van koningen platliep. Toen op een dag Anaxarchus in een put viel, liep Pyrrho er gewoon aan voorbij zonder help te bieden, waarop Anaxarchus hem prees voor zijn emotieloosheid. Onesicritus, vlootofficier van Alexander en volgeling van Diogenes, de grondlegger van het cynisme, was uit op filosofische gesprekken met Indische asceten, bij wie hij blijkbaar de bevestiging vond van de basisprincipes van het cynisme¹⁵⁷. Alexander zelf stimuleerde deze filosofische uitwisseling. Een van de Indische 'gymnosofisten', door de Grieken Kalanós genoemd, sloot zich op aandringen van Alexander aan bij het Macedonische leger. Kalanós maakte grote indruk bij de Grieken toen hij zich later, oud en ziek geworden, in Perzië levend liet verbranden. Bij de plechtigheid zong Kalanós Indische hymnen en hielden de Grieken een drinkwedstrijd waaraan ook Indiërs deelnamen; Kalanós' Griekse leerling Lysimachus kreeg zijn paard¹⁵⁸.

¹⁵¹ Aristoxenus, naar Aristocles in ca. 315 na Chr. geciteerd door Eusebius, *Praeparatio evangelica* 11.3.8.

¹⁵² Bijvoorbeeld FILLIOZAT (1949:208-211).

¹⁵³ Aelianus, *Variae historiae* 4.20 en Diogenes Laertius, *Vita philosophorum* 9.35.

¹⁵⁴ Clemens van Alexandrië, *Stromata* 1.15.69.5.

¹⁵⁵ Diogenes Laertius, *Vita philosophorum* 9.61,63; cf. JAIRAZBHOY (1963:84).

¹⁵⁶ FLINTOFF (1980).

¹⁵⁷ Strabo, *Geographica* 15.1.65; Plutarchus, *Vita Alexandri* 65; cf. JAIRAZBHOY (1963:84).

¹⁵⁸ Arrianus, *Anabasis* 7.3.3; Chares van Mytilene in Athenaeus, *Deipnosophistae* 10.49 (437a-b); Plutarchus, *Vita Alexandri* 70; cf. Aelianus, *Variae historiae* 2.41.

Er is vrij zeker Indische invloed op het gnosticisme, het neoplatonisme en het neopythagorisme. Het gnosticisme (300 v. Chr.-400 na Chr.) gelooft dat de wijsheid die uit contemplatie voorkomt hoger is dan intellectuele kennis en de ziel bevrijdt. Dat dit doet denken aan yoga is op zich onvoldoende om invloed te bewijzen. Een onmiskenbare aanwijzing is wel het feit dat in gnostische teksten de 28 maanhuizen (*nakṣatra*'s) voorkomen, die typisch waren voor de Indische astronomie. De gnostische leraar Bardesanes van Edessa had omstreeks 200 na Chr. contact met Indiërs die in Syrië verbleven en is volgens de traditie zelf in Indië geweest. Van de Indiërs heeft hij ondermeer een beschrijving van een tweeslachtig beeld dat herkenbaar is als een *Śiva Ardhanārīśvara* (half man, half vrouw)¹⁵⁹.

Philostratus doet het relaas van de neopythagoreër Apollonius van Tyana, die zich in de eerste eeuw na Chr. naar Indië begaf op zoek naar wijsheid. Het *Leven van Apollonius* is weliswaar een literair werk, maar bevat tal van gegevens die slechts van ooggetuigen kunnen stammen, Apollonius zelf, of anderen. Zo is zijn beschrijving van de stad Taxila (Takṣaśilā) accuraat tot in de details, zoals men bij opgravingen heeft kunnen vaststellen. Maar ook in de beschrijving van de brahmaanse gemeenschap waar Apollonius te gast was, zitten voldoende details die de echtheid van de informatie bevestigen¹⁶⁰. Apollonius' naam en die van zijn Indische leermeester worden teruggevonden in een passage in een Indische tekst¹⁶¹. Hoewel er twijfel bestaat over de authenticiteit van deze passage, maakt de weergave van de Griekse naam in het Indisch een onverdachte indruk. Apollonius blijkt de eerste geweest te zijn die Indische manuscripten heeft verzameld¹⁶², nog steeds een geliefkoosde bezigheid van westerse indologen.

Er bestaat een vermoeden dat de naam van de Alexandrijnse leraar van de christelijke neoplatonist Plotinus, *Sakkas Ammonius* verwijst naar een epitheton van de Boeddha: Sanskrit *Śākyamuni*, Pāli *Sakkamuni*¹⁶³. Niets concreets wijst er echter op dat Ammonius ook werkelijk een boeddhist of een Indiër was. Wat Plotinus zelf betreft, verscheidene onderzoekers hebben tal van parallellen tussen zijn leer en Indische voorstellingen aangestipt. Zo is bijv. de wereld volgens Plotinus ontstaan in opeenvolgende emanaties van het 'ene', zoals de ziel(en) en de materie. De mens kan zich herenigen met de oerbron tijdens zijn huidige of een later leven.

Een bewuste poging van boeddhistische kant tot ideologische uitstraling naar het Westen is te lezen in het dertiende rotsedict van keizer Aśoka, dat spreekt over het uitdragen van de leer naar de landen van de hellenistische monarchen, met name Antiyoka of Antiochus II Theos van Syrië (261-246 v. Chr.), Turamaya of Ptolemaeus II Philadelphus van Egypte (283-246), Antikini of Antigonus Gonatas van Macedonië (278-239), Maka of Magas van Cyrene (300-258) en Alikasu(n)dara of Alexander van Epirus (272-258)¹⁶⁴. De Pali-literatuur vermeldt *Mahārakkhita* als de 'apostel' bij de

¹⁵⁹ Stobaeus, *Anthologia* 1.3.56, naar Porphyrius.

¹⁶⁰ CHARPENTIER (1934); PUSKÁS (1991:120-123).

¹⁶¹ HIRIYANNA (1926).

¹⁶² Philostratus, *Vita Apollonii* 3.41.

¹⁶³ BENZ (1951).

¹⁶⁴ Cf. ARORA (1996:87).

Yavana's¹⁶⁵, maar daar gaat het waarschijnlijk om de in de Indische gebieden levende Grieken. Het genoemde rotsedict van Aśoka bevestigt dat er onder deze Grieken boeddhisten waren. Clemens van Alexandrië (150-215 na Chr.) vermeldt voor het eerst Boeddha¹⁶⁶. Hieronymus vermeldt omstreeks 400 na Chr. de maagdelijke geboorte van Boeddha uit de dij van zijn moeder Māyā¹⁶⁷. Het thema van de maagdelijkheid stamt waarschijnlijk van de maagdelijkheid van Maria. Verscheidene vertellingen over de jeugd van Christus en Boeddha zijn eveneens parallel, zoals dat van de beelden die vallen als ze de tempel ingedragen worden of dat waarin ze hun leraars het alfabet leren¹⁶⁸. Gandhārakunstenaars namen de afbeelding van Apollo als model toen ze Boeddha iconografisch begonnen uit te beelden, maar het eindresultaat is toch in grote mate origineel¹⁶⁹. Omgekeerd werd de *bodhisattva*-figuur uit de boeddhallegenden via een reeks vertalingen tot de christelijke heilige Iosaphath of Ioasaph in de zesde-eeuwse legende van *Ioasaph en Barlaam*¹⁷⁰.

Het christendom oefende waarschijnlijk ook invloed uit op de Krishna-cultus¹⁷¹. Opvallende parallellen tussen de Christus- en de Krishnalegenden zijn bijvoorbeeld de eenvoudige geboorte in een stal, de tiran die onschuldige kinderen doodt, en het opwekken uit de dood van de zoon van een weduwe¹⁷². Dat de christelijke gemeenschap in Zuid-Indië gesticht zou zijn door de apostel Thomas, die in 72 na Chr. nabij Madras de marteldood zou zijn gestorven, is een legende. De apostel heeft waarschijnlijk wel gepredikt in het noordwesten van Indië bij de Indo-Parthische koning Gundofarr, die in de christelijke traditie terug te vinden is als Caspar van de Driekoningen. De overlevering daarrond is door 400 Perzen onder leiding van een andere Thomas, de handelaar Thomas Cananeus, meegenomen naar Zuid-Indië, waar ze op de vlucht voor vervolging in 345 na Chr. asiel kregen¹⁷³. Toch waren er reeds eerder christenen in Indië. Theophilus uit Diu in Gujarat, was bisschop in Ethiopië in de tweede eeuw¹⁷⁴. Later dan weer is er een aanwijzing voor christelijke aanwezigheid in het noordwesten van het subcontinent in het zesde eeuwse beeld van Sint-Pieter dat in Chārsadda aan het licht kwam¹⁷⁵.

Mani, de derde-eeuwse stichter van het manicheïsme, heeft lange tijd in Indië geleefd en handel gedreven. In zijn leer, die grote invloed had in het Westen, zit er duidelijk Indisch gedachtengoed, vooral op het gebied van de ethiek (ascetisme, scheiding tussen de streng levende 'wetenden' en de 'toehoorders'). Niet toevallig had

¹⁶⁵ LÉVI (1891a:207).

¹⁶⁶ Clemens Alexandrinus, *Stromata* 1.15.71.6.

¹⁶⁷ Hieronymus, *Adversus Iovinianum* 1.42; cf. Ratramnus corbeiensis, *De nativitate Christi* 3.

¹⁶⁸ JAIRAZBHOY (1963:145-146).

¹⁶⁹ BUSSAGLI (1996:360-361).

¹⁷⁰ Toegeschreven aan Iohannes van Damascus; de vertaling verliep via het Pahlavi naar het Arabisch en Syrisch en zo naar het Georgisch en Grieks en andere talen. Cf. LAMOTTE (1957).

¹⁷¹ DERRETT (1970); WEBER (1853:166-169); JAIRAZBHOY (1963:146-147).

¹⁷² JAIRAZBHOY (1963:146).

¹⁷³ Over de Thomastraditie, zie MEDLYCOTT (1905); HERZFELD (1932:106-111); BUSSAGLI (1952); SALLES (1994b:177); KARTTUNEN (1986:196-198).

¹⁷⁴ FIACADORI (1983; 1984); JAIRAZBHOY (1963:93).

¹⁷⁵ JAIRAZBHOY (1963:147).

Mani's leermeester Terebinthos de naam *Bouddas* aangenomen¹⁷⁶. Mani zond zelf een zekere Thomas naar Indië om er te prediken¹⁷⁷.

Een Middellindische inscriptie uit Vidiṣā in Centraal Indië van een Grieks gezant van de Indo-Griekse koning Antialcidas (115-100 v. Chr.), *Heliyodora* genaamd, d.i. Heliodorus, die een *bhāgavata* of aanhanger van de cultus van Vishnu was geworden, toont hoe een Griek zich in Indië aanpaste aan de plaatselijke tradities:

*“Deze Garuḍa-zuil van Vāsudeva, de god der goden, werd opgericht door Heliyodorus, een bhāgavata, de zoon van Dio, en een inwoner van Taxila, die als Grieks gezant kwam van grootkoning Amṭalikita naar koning Kosiputra Bhāgabhadra, de heiland, toen die voorspoedig regeerde in het 14de jaar van zijn koningschap. Drie onsterfelijke voorschriften leiden bij navolging naar de hemel: zelfbeheersing, onthechting en behoedzaamheid.”*¹⁷⁸

Vele inscripties van Yavana's zijn schenkingsoorkonden aan boeddhistische of hindoeïstische tempels. Ook Indiërs in het Westen pasten zich aan. Een inscriptie in het Grieks bij een Egyptische tempel werd volgens een geijkte formule door een zekere 'Indiër Sophon' opgedragen aan Pan, de Griekse god van de reizigers¹⁷⁹. Zulke houding kan misschien politieke en economische belangen gediend hebben, maar was zeer gewoon in de heidense cultuur. Waar nodig of nuttig paste men zich aan, anders stond men doorgaans onverschillig ten opzichte van andere tradities. Met de opkomst van mystieke filosofieën en religieuze ideologieën veranderde dit. De houding ten opzichte van andere culturen werd minder onverschillig, maar soms dweperig en soms onverdraagzaam.

Syncretisme kenmerkt geleidelijk aan het denken van de hellenistische en Romeinse tijd. Oosterlingen nemen het Griekse denken over en gebruiken het als een medium voor de uitdrukking en de reïnterpretatie van hun eigen filosofisch-religieuze tradities en overtuigingen. Bij Egyptenaren, Joden en andere oosterlingen begint de thesis op te komen dat de filosofie in het Oosten ontstaan is en dat de Griekse cultuur schatplichtig is aan de oosterse wijsheid. Op hun beurt nemen de Grieken deze gedachte op, die ondermeer leefde bij de neoplatonisten en nog meer bij het neopythagoristen. Philostratus stelt Pythagoras voor als als iemand die de Egyptische en uiteindelijk Indische wijsheid aan de Grieken heeft doorgegeven. Tegen de tweede eeuw na Chr. had Indië Egypte zo goed als vervangen als het land van de oorsprong van religie, filosofie en geleerdheid. Juist door die achtergrond moet men voorzichtig zijn met het aanvaarden van de historiciteit van alle gevallen waarin men Griekse denkers reizen naar Indië en inspiratie door brahmaanse wijsheid toeschreef¹⁸⁰.

De christelijke auteurs hadden relatief veel aandacht voor de ideologische aspecten van de Indische tradities. Sint Hippolytus (2de-3de eeuw na Chr.) geeft juiste informatie over de brahmaanse leerstellingen¹⁸¹. Doorgaans werden de brahmanen als

¹⁷⁶ Epiphanius, *Adversus octoginta haereses* 66.1.7; 66.3.11; 66.4.4; *Souda s.u. Μάγνης*; Hegemonius, *Acta archelaï* 63.2; Gaius Marius Victorinus, *Ad Iustinum Manichaeum* 7.

¹⁷⁷ SALLES (1994b:179, 179n.58).

¹⁷⁸ Cf. MARSHALL (1909: 1053-1056).

¹⁷⁹ SALOMON (1991:735-36).

¹⁸⁰ HALBFASS (1988: 2-32).

¹⁸¹ *Refutatio omnium haeresium*, 1.24.1-7.

positief voorbeeld van ascetische, nobele 'filosofen' gebruikt in de polemieken met de Joden en de hellenistische heidenen. Het leek alsof de brahmanen nog iets van de zuiverheid van het Aards Paradijs in zich hadden. De christelijke geografen situeerden dit Paradijs ergens diep in Azië en identificeerden de Ganges (of de Indus) als een van de vier rivieren van het Paradijs. In de werken van enkele christelijke auteurs, in het bijzonder Clemens van Alexandrië, wordt de stelling van de oosterse oorsprong van de filosofie een wapen om het Grieks-heidense vertrouwen in de menselijke rede te ondergraven. Vanuit het standpunt van het christendom is de hellenistische traditie geenszins uniek en overstijgt ze niet wezenlijk het niveau van het oosterse heidense denken, waaruit ze bovendien voortkomt en voortdurend gevoed wordt. Zowel het oosterse als het Griekse denken zijn ondergeschikt aan de openbaring van het christendom.

5. Hellenisme en oriëntalisme

In de klassieke periode hadden de Grieken reeds veel belangstelling voor andere volkeren, maar pas na de campagnes van Alexander de Grote, die persoonlijk een culturele synthese tussen Oost en West heeft nagestreefd, komt Indië echt in het blikveld¹⁸². In al haar openheid en universalisme bleef de Griekse cultuur toch op zichzelf gericht. Het beeld van Indië blijft beperkt, zonder poging om Indische ideeën en tradities in hun eigen context te begrijpen. De Grieken zagen in Indië doorgaans alleen wat herkenbaar was of ze maakten het herkenbaar. Het valt op dat het bespelen van Indische thema's maatschappelijke en filosofische spanningen weerspiegelt binnen de Griekse traditie zelf. Het kosmopolitisme neemt weliswaar toe in de Romeinse tijd, maar blijft ook dan in grote mate een abstract idee zonder ernstige pogingen om in andere culturen door te dringen. De Grieken en Romeinen ontgoochelen in zekere zin, want ze zijn er niet in geslaagd door te dringen tot de interessantste en meest typische verwezenlijkingen van de Indische cultuur, zoals de taalkunde of het structuralistische denken in het algemeen. Ze absorbeerden nooit de Indische traditie op de wijze waarop de Tibetanen en Chinezen dat later zouden doen, maar slaagden er evenmin in ze te beschouwen op de afstandelijke wetenschappelijke manier van een enkele islamiet als Al-Biruni of van de moderne indologen. Als spiegelbeeld van de toenemende irrationaliteit in het Westen zelf beginnen zich integendeel de eerste contouren van een mystiek Indië af te tekenen als bron van alle wijsheid. De hang naar het oorspronkelijke, het zuivere en het irrationele heeft dit beeld nog krachtiger vorm gegeven in de Romantiek, toen Duitsers en Fransen Indië als de oorsprong van alle kunst en filosofie gingen verheerlijken. Daardoor is spijtig genoeg het stigma van de irrationaliteit definitief aan Indië blijven kleven.

Niettegenstaande haar soms ontstellende beslotenheid en zelfgenoegzaamheid heeft de Indische cultuur zich in niet te onderschatten mate opengesteld voor de Griekse. Deze ambivalentie wordt treffend geïllustreerd door de uitspraak van de

¹⁸² Wat volgt, is in hoge mate geïnspireerd door HALBFASS (1988); cf. ook SEDLAR (1980); KARTUNEN (1989, 1997).

wetenschapper Garga dat hoewel de Grieken onreine barbaren zijn, ze toch respect verdienen omwille van hun wetenschappelijke kennis, maar dat een geleerde brahmaan, die wetenschappelijke competentie combineert met rituele reinheid des te meer respect verdient¹⁸³.

6. Wederzijdse kennis of onwetendheid?

De Indiërs spreken weinig over de Yavana's. Ze bemerken dat de Grieken het enige volk zijn dat geen brahmanen en asceten kent, en dat hun maatschappij slechts bestaat uit heren en slaven, waarvan de onderlinge positie dan nog verwisselbaar is. Als vreemdelingen stonden de Grieken theoretisch laag aangeschreven, maar in de praktijk maakte hun krijgshaftige reputatie dat ze vaak tot de gerespecteerde militaire orde werden gerekend. De finesses van de ingewikkelde Indische sociale orde hebben de Grieken nooit begrepen. Wel spreken de Grieken doorgaans in vrij positieve bewoordingen over de Indiërs. Om een bizarre reden -misschien om zich af te zetten tegen de eigen democratische tradities- achtten de Grieken het nodig harde sociale gebruiken bij andere volkeren als positief voor te stellen. Zo deden ze dat in Indië met de drastische eugenetische praktijken in het koninkrijk van Sopeithes. Ook de zelfverbranding en de weduwenverbranding krijgen hun deel van de bewondering. Uit de beschrijving van de wedijver van de beide weduwen van de gesneuvelde Keteús om zich samen met hem te mogen laten verbranden, blijkt echter naast ontzag ook een afkeer bij sommige Grieken voor dit gebruik¹⁸⁴.

Men mag bij de vergelijking niet denken in termen van een westerse vrije democratie versus een oosterse despotische maatschappij, want beide aspecten waren aanwezig aan beide zijden en op dat vlak was het in het Westen vaak slechter gesteld. Wat opvalt, en dat geldt zeker voor de Romeinse tijd, is dat in het Westen de formeel-legalistische gecentraliseerde staat veel verder ontwikkeld was, terwijl Indië veel meer een traditionele, informeel georganiseerde en gedecentraliseerde maatschappij bleef¹⁸⁵. Toen Amitraghāta in een brief Seleucus verzocht om likeur, vijgen en een sofist, antwoordde deze laatste dat het volgens de Griekse wet niet toegelaten was filosofen te verkopen¹⁸⁶. De koning van Taprobane bewonderde de eerlijkheid van de Romeinen die bleek uit het feit dat geconfiscerde munten alle hetzelfde gewicht hadden, hoewel ze geslagen waren door verschillende keizers¹⁸⁷. Terwijl deze Romeinse eerlijkheid ligt in het toepassen van de wet, is de Indische eerlijkheid zonder geschreven wetten, waarop Strabo alludeert (cf. infra), het gevolg van sociale controle.

¹⁸³ Garga, geciteerd door Varāhamihira, *Brhatsamhitā* 2.15.

¹⁸⁴ Diodorus, *Bibliotheca historica* 19.33-34.

¹⁸⁵ De sterke aanzet tot formalisering in het Maurya-Rijk heeft zich niet kunnen doorzetten.

¹⁸⁶ Hegesander bij Athenaeus, *Deipnosophistae* 14.67 (652f -653a); cf. TOLA & DRAGONETTI (1991:127); Lallanji Gopal in ARORA (1991:246).

¹⁸⁷ Plinius, *Naturalis historia* 6.85. Volgens een gelijkaardige historie verteld door Cosmas Indicopleustes, *Topographia Christiana* 11.17-19, verkoos een latere koning van Taprobane de Byzantijnse gouden nomisma boven de Perzische zilveren drachme omwille van de veel betere muntkwaliteit. Enig Byzantijns nationalisme zal Cosmas natuurlijk niet vreemd geweest zijn.

Het beeld van Indië dat in het Westen bestond op basis van de Alexander-histories en het boek van Megasthenes, bleef eeuwenlang grotendeels onveranderd. De autoriteit van oude literaire teksten was erg groot. De politiek-militaire aanwezigheid in Indië zelf was verdwenen en via de handel kwam er relatief weinig nieuwe informatie. Hierin speelde de lage ontwikkeling van de scheepslui en handelaars, gekoppeld aan een elitaire houding van de schrijvers tegenover deze mensen. Strabo klaagt over de onwetendheid van de Indiëvaarders¹⁸⁸. Chrysostomos zegt dat de westerse handelaars alleen contact hadden met de Indische kustbewoners en dat deze bevolkingsgroep misprezen werd door de andere Indiërs¹⁸⁹. Plinius is een van de weinigen die brak met het anachronistische beeld van Indië en die ook eigentijdse of recente informatiebronnen gebruikte¹⁹⁰.

Verscheidene schrijvers over Indië hadden reeds in de Oudheid de reputatie fantasten en leugenaars te zijn. Onesicritus bijvoorbeeld hield men eerder voor de stuurman van zijn eigen fantasieverhalen dan van Alexanders schip¹⁹¹. Inderdaad hebben sommige berichten veel weg van zeemansverhalen en waarschijnlijk zijn het vaak deze passages die bewaard gebleven zijn. Fantastische elementen zoals het mensenetende monster *martichoras* dat met zijn staart pijlen schiet, goudelvende mieren en mensen die in hun oren slapen, tonen dat de Grieken vaak niet de mogelijkheid of de wil hadden om de werkelijkheid te onderscheiden van wat de Indiërs hen poogden wijs te maken (de meeste van deze fabelementen komen ook voor in de Indische literatuur)¹⁹². Terwijl het *Leven van Apollonius van Tyana* in sommige opzichten het eerste *new-age*-boek over Indië is, verrast het tegelijk doordat het hier en daar de oudere nonsens doorprikt. Wanneer Apollonius vraagt naar de waarheid achter de Indische fabeltoestanden, antwoordt de Indiër Iarchas: "Over de dieren die gij hier met eigen ogen gezien hebt, hoef ik u niets te vertellen. Het is nu veeleer uw taak anderen daarover te berichten. Van een schietend dier en van gouden bronnen heb ik hier alleszins nog niet gehoord"¹⁹³. Met magische stenen heeft Iarchas dan weer geen moeite, evenmin als met Pygmeeën, maar "schaduwvoeters, langkoppen en alles wat de boeken van Scylax over hen beweren, bestaan nergens ter wereld en zeker niet in Indië"¹⁹⁴.

Een deel van de Griekse informatie over Indië komt zeer naïef over. Zo kwam men ten tijde van Herodotus vanuit de voorstelling van de aarde als een platte schijf waarop Indië dicht bij de rand ligt waar de zon opkomt tot de bewering dat bij de Indiërs de zon vroeg in de ochtend het warmst is en 's middags begint af te koelen¹⁹⁵ of dat de zon er tweemaal groter lijkt dan elders¹⁹⁶. De klassieke auteurs spreken elkaar verder geregeld flagrant tegen, zelfs waar het over dezelfde feiten gaat. Volgens de *Per-*

¹⁸⁸ Strabo, *Geographica* 15.1.4.

¹⁸⁹ Dio Chrysostomos, *Oratio* 35.22-23.

¹⁹⁰ Voorbeelden hiervan geeft SCHWARZ (1974a:32-33).

¹⁹¹ Cf. KARTTUNEN (1989:91).

¹⁹² Over de Indische fabelementen in de Griekse overlevering, zie o.a. STEIN (1985a); KARTTUNEN (1987); PUSKÁS (1978-79).

¹⁹³ Philostratus, *Vita Apollonii* 3.45.

¹⁹⁴ Philostratus, *Vita Apollonii* 3.47.

¹⁹⁵ Herodotus, *Historiae*, 3.104.

¹⁹⁶ Ctesias in Photius, *Bibliotheca* 72 (45b); cf. ARORA (1996:21).

sica van Ctesias¹⁹⁷ werd Cyrus de Grote dodelijk verwond door een van de Indiërs die meestreden met de Derbices¹⁹⁸ tegen de Perzen. Dit is in tegenspraak met Herodotos, volgens wie Cyrus sneuvelde in de strijd tegen de Massageten¹⁹⁹, met Diodoros, volgens wie hij gekruisigd werd in Scythië²⁰⁰, en met Xenophon, die hem thuis laat sterven²⁰¹.

De compilatoren in de Romeinse tijd, ondermeer Strabo²⁰², zaten erg met deze tekortkomingen verveeld en poogden er klaarheid in te scheppen. Maar zij kenden Indië niet persoonlijk en konden dus weinig verifiëren. Toch zijn sommige zaken die op het eerste gezicht zeer ongeloofwaardig overkomen bevestigd door later ethnografisch of natuurkundig onderzoek.

De beperktheid en onduidelijkheid van de bronnen heeft ook in onze tijd af en toe geleid tot naïeve of bevooroordeelde geschiedschrijving, vooral, maar niet uitsluitend, in de meer vulgariserende literatuur. De wijze bijvoorbeeld waarop één auteur de door Alexander in Indië gestichte steden voorstelt als eilanden in een zee van inheemse dorpen lijkt wel een Gandhiaans fantasma en wordt tegengesproken door de informatie van Alexanderhistorici zelf, die wijzen op het bijzonder grote aantal steden in Indië²⁰³. Hoe vaak leest men niet dat Scylax de leiding had van de Indusexpeditie onder Darius²⁰⁴. Dat is natuurlijk mogelijk, maar de tekst van Herodotus zegt enkel dat Scylax een van de deelnemers was. Als vermeende Griek (eigenlijk een Kariër)²⁰⁵ krijgt hij natuurlijk de leidersrol toegemeten. Volgens Strabo illustreert Megasthenes de eerlijkheid van de Indiërs met het feit dat hij in de verslagen van een legerkamp met 40.000 soldaten geen enkel geval van diefstal had gezien van een voorwerp van meer dan 200 drachmen waarde²⁰⁶. Daarop gaat Megasthenes van de vaststelling dat de Indiërs geen geschreven wetten hebben over op de algemene bewering dat de Indiërs geen schrift kennen. Hoe Megasthenes echter ongeschreven verslagen *gezien* kan hebben, is een vraag die de moderne onderzoekers zich blijkbaar net zomin als Strabo stellen. Elders merkt Strabo de tegenspraak op met Nearchus die zegt dat de Indiërs berichten schrijven “op krachtig geklopte stoffen”²⁰⁷. In de moderne vertalingen wordt dit echter onjuist “zeer dicht geweven linnen”²⁰⁸, vermoedelijk om toch maar elke suggestie uit te sluiten dat het hier om een soort papier zou kunnen gaan. De vooroordelen

¹⁹⁷ Photius, *Bibliotheca* 72 (36b-37a).

¹⁹⁸ Volgens Ptolemaeus, *Geographia* 6.10.2 waren de Derbices bewoners van Margiana, de streek rond het huidige Marv in Turkmenistan.

¹⁹⁹ Herodotus, *Historiae* 1.214.

²⁰⁰ Diodorus, *Bibliotheca historica* 2.44.2.

²⁰¹ Xenophon, *Cyropaedie* 8.7.

²⁰² Bijv. Strabo, *Geographica* 2.1.9; 15.1.2,9-12,37.

²⁰³ WOODCOCK (1963:45) versus ondermeer Strabo, *Geographica* 15.1.3,33.

²⁰⁴ Bijv. in WOODCOCK (1966:17).

²⁰⁵ FILLIOZAT (1949:204) noemt hem een Griek.

²⁰⁶ Strabo, *Geographica* 15.1.53.

²⁰⁷ Strabo, *Geographica* 15.1.67.

²⁰⁸ In het Griekse woordenboek van Liddell & Scott vindt men weliswaar de betekenis ‘strike the woof home with the weaver’s sley’ voor het werkwoord κροτέω, dat normaal ‘to knock, strike, clap, hammer, rattle’ betekent, maar deze vergezochte interpretatie is louter en alleen overgenomen van de foutieve vertaling van de passage in kwestie.

werken ook in de andere richting. Omdat het boeddhisme ouder is dan het christendom ging men er vaak automatisch van uit dat gemeenschappelijke elementen in beide tradities wel door het christendom aan het boeddhisme moeten zijn ontleend. Het blijkt echter in de meeste gevallen andersom te zijn²⁰⁹.

Erger dan naïviteit is het vervalsen van bronnen uit frustratie over het gebrek aan bronnen. Een eminent epigrafist, Senarat Paranavitana, beweerde tussen de lijnen van tal van op Sri Lanka gevonden Middeleeuwse inscripties oudere nog leesbare teksten te hebben ontdekt. Hierin is ondermeer sprake van Indiërs die Herodotus lezen en Latijn leren van een pauselijke nuntius, en van de Byzantijnse handelaar Alexander die de eerste theorie over de verwantschap tussen Grieks, Latijn, Perzisch en Sanskrit formuleert. De epigrafist in kwestie heeft duidelijk hard gewerkt aan deze teksten, die ook uiteenzettingen over de Griekse kunst, literatuur, filosofie en geschiedenis bevatten, maar heeft toch enkele steken laten vallen. Zo heet 'de Griekse taal' niet *Yavanabhāṣā*, maar *Grikabhāṣā*, een vorm die alleen maar aan het moderne Engels ontleend kan zijn.

Besluit

Ondanks de geografische afstand en geopolitieke moeilijkheden waren er de hele Oudheid door momenten van contact en uitwisseling tussen het Westen en Indië. Talrijke punten van overeenkomst tussen de Grieks-Romeinse en de Indische cultuur getuigen daarvan. Toch is er nooit een vergaande of veralgemeende culturele versmelting geweest. Dat komt omdat de economische globalisering zich vooral voltrok in kringen van handelaars, scheepslui, ambtenaren en soldaten met vaak een beperkte culturele bagage. Men bleef cultuur bovendien beschouwen in termen van verschil. Elk volk had zijn eigen onvervreemdbare tradities en het was misschien interessant om over andere tradities ware of onware feiten te vernemen, maar niet om ze over te nemen, er iets van te leren of te zoeken naar het gemeenschappelijke met de eigen tradities. Onder de mensen met meer culturele ontwikkeling was een gecultiveerd exotisme weliswaar wijdverbreid, maar slechts enkelingen zetten een ernstige stap in de richting van een eengemaakte mensheid. Maar net zoals vandaag gaven ideologen en zinzoekers vaak een eigen invulling aan wat er was aan culturele globalisering.

Erik SELDESLACHTS

²⁰⁹ Cf. DERRETT (1967:59-64).

Literatuur

- ARORA, Udai Prakash (1991) (ed.): *Graeco-Indica. India's Cultural Contacts with the Greek World*. New Delhi: Ramanand Vidya Bhawan.
- (1996): *Greeks on India: Skylax to Aristoteles*. Bareilly: Indian Society for Greek and Roman Studies.
- BEGLEY, Vimala & Richard Daniel DE PUMA (1991) (eds.): *Rome and India. The Ancient Sea Trade*. Madison Wi./London: The University of Wisconsin Press.
- BENGTSON, Herman (1954): Q. Caecilius Metellus Celer (cos 60) und die Inder. *Historia* 3: 229-236.
- BENZ, Ernst (1951): *Indische Einflüsse auf die frühchristliche Theologie*. Wiesbaden: Akademie der Wissenschaften und der Literatur in Mainz in Kommission bei Franz Steiner Verlag (Abhandlungen der Geistes- und Sozialwissenschaftlichen Klasse, Jahrgang 1951- Nr. 3).
- BERG, Beverly (1970): Dandamis: An early Christian portrait of Indian ascetism. *Classica et Mediaevalia* XXXI/1-2: 269-305.
- (1974): The letter of Palladius on India. *Byzantion* XLIV/1: 5-16.
- BOSWORTH, A. B. (1983): The Indian Satrapies under Alexander the Great. *Antichthon* 17: 37-45.
- (1996): The Historical Setting of Megasthenes' Indica. *Classical Philology* 91/2: 113-127.
- BRELOER, Bernhard (1941): *Alexanders Bund mit Poros: Indien von Dareios zu Sandrokottos*. Leipzig: Harrassowitz (Orientalische Arbeiten 9).
- BUSSAGLI, M. (1952): The Apostle Thomas and India. *East and West* III: 88-94.
- (1956): Indian Events in Trogus Pompeius: Search for a lost source. *East and West* VII/3: 229-242.
- (1996): *L'art du Gandhāra*. Librairie Générale Française (Le livre de poche - La pochothèque). [vertaling van de Italiaanse uitgave, Torino, 1984]
- CASSON, Lionel (1983): Sakas versus Andhras in the *Periplus maris Erythraei*. *Journal of the Economic and Social History of the Orient* XXVI/2: 164-177.
- (1986): P. Vindob. G 40822 and the Shipping of Goods from India. *The Bulletin of the American Society of Papyrologists* 23: 73-79.
- (1989) (ed.): *The Periplus Maris Erythraei*. Text with introduction, translation, and commentary. Princeton: University Press.
- CHARPENTIER, Jarl (1934): *The Indian Travels of Apollonius of Tyana*. Uppsala: Almqvist & Wiksell/ Leipzig: Harrassowitz (Skrifter utgivna av K. Humanistiska Vetenskaps-Samfundet i Uppsala 29: 3).
- DERRETT, J. Duncan M. (1960a): The history of 'Palladius on the races of India and the Brahmins'. *Classica et Mediaevalia* XXI (1960, reprinted 1967): 64-135
- (1960b): Palladius: De vita Bragmanorum narratio, alias Palladii de gentibus Indiae et Bragmanibus commonitorii necnon Arriani opusculi versio ornatior. *Classica et Mediaevalia* XXI (1960, reprinted 1967): 100-135.
- (1962): The Theban Scholasticus and Malabar in c. 355-360. *Journal of the American Oriental Society* 82/1: 21-32.
- (1967): Greece and India: the Milindapañha, the Alexander-romance and the Gospels. *Zeitschrift für Religions- und Geistesgeschichte* XIX/1: 33-64.
- (1970): Greece and India again: the Jaimini-Aśvamedha, the Alexander-romance and the Gospels. *Zeitschrift für Religions- und Geistesgeschichte* XXII: 19-44.
- DESANGES, Jehan (1969): D'Axoum à l'Assam, aux portes de la Chine: Le voyage du "scholasticus de Thèbes" (entre 360 et 500 après J.-C.). *Historia* XVIII/5: 627-639.
- DIHLE, Albrecht (1984): *Antike und Orient: Gesammelte Aufsätze*. Herausg. von Viktor Pöschl und Hubert Petersmann. Heidelberg: Winter.
- DIKSHIT, S. K. (1950): Was the Bhagavad-Gītā known to Megasthenes? *Annals of the Bhandarkar Oriental Research Institute* XXX, 1949: 298-315.
- DUCKWORTH, G. E. (1961): Turnus and Duryodhana. *Transactions and Proceedings of the American Philological Association*. XCII: 81-127.
- DURING-CASPERS, E. (1991): *Contacts between India and the West during early historic times*. In: BEGLEY & DE PUMA (1991): 22-33.
- EGGERMONT, Pierre H. L. (1975): Alexander's campaigns in Sind and Baluchistan and the siege of the Brahmin town of Harmatelia. Leuven: University Press (OLA 3).
- (1993): *Alexander's campaign in Southern Punjab*. Leuven: Peeters en Dep. Oriëntalistiek (OLA 54).
- FIACCADORI, Gianfranco (1983): Teofilo Indiano. Parte I. Le origini. *Studi Classici e Orientali* XXXIII: 295-331.
- (1984): Teofilo Indiano. Parte II. Il viaggio. *Studi Classici e Orientali* XXXIV: 271-308.

- FILLIOZAT, Jean (1949) : *La doctrine classique de la médecine indienne: Ses origines et ses parallèles grecs*. Paris: Imprimerie Nationale.
- (1956) : *Les relations extérieures de l'Inde (I)*. Pondichéry: Institut français d'Indologie.
- (1981) : La valeur des connaissances gréco-romaines sur l'Inde. *Journal des Savants* 1981: 97-135.
- FLINTOFF, Evrard (1980) : Pyrrho and India. *Phronesis* XXV/1: 88-108.
- GERSEVITCH, Ilya (1957) : Sissoo at Susa (OPers. *Yakā* = *Dalbergia Sisso* Roxb.). *Bulletin of the School of Oriental and African Studies* XIX/2: 317-320.
- GHEVERGHESE JOSEPH, George (1990) : *The Crest of the peacock. Non-European Roots of Mathematics*. London: Penguin Books.
- GÖTTLICHER, Arvid (1985) : *Die Schiffe der Antike. Eine Einführung in die Archäologie der Wasserfahrzeuge*. Berlin: Gebr. Mann.
- GRAY, Louis H. & Montgomery SCHUYLER Jr. (1901) : Indian glosses in the lexicon of Hesychius. *American Journal of Philology* XXII: 195-202.
- GRENFELL, Bernard P; & Arthur S. HUNT (1903) (eds) : *The Oxyrhynchus papyri*. Part III. London: Egypt Exploration Fund, Graeco-Roman Branch *e.a.* (413. *Farce and Mime*: 41-57).
- GUILLAUME, Olivier (1991) (ed.) : *Graeco-Bactrian and Indian Coins from Afghanistan*. Delhi/Oxford/New-York: Oxford University Press (French Studies in South Asian Culture and Society V).
- HAERINCK, Ernie (1998) : International Contacts in the Southern Persian Gulf in the Late 1st Century B.C./1st Century A.D.: Numismatic Evidence from Ed-Dur (Emirate of Umm Al-Qaiwain, U.A.E.). *Iranica Antiqua* XXXIII: 273-302.
- HALBFASS, Wilhelm (1988) : *India and Europe. An essay in Understanding*. Albany: State University of New York Press.
- HANDIQUI, K. K. (1938-39) : An Indian prince in a Greek prose romance. *New Indian Antiquary* (Bombay) I: 280.
- HERZFELD, E. E. (1932) : Sakastan: Geschichtliche Untersuchungen zu den Ausgrabungen am Kūh i Khwādjā. *Archaeologische Mitteilungen aus Iran* IV, 1931-32.
- HIRIYANNA, M. (1926) : The First Commentary on the Mahābhāṣya. *Indian Historical Quarterly* II: 415-416.
- JAIRAZBHROY, R.A. (1963) : *Foreign Influence in Ancient India*. London: Asia Publishing House.
- KARTTUNEN, Klaus (1986) : On the contacts of South India with the western world in ancient times, and the mission of the apostle Thomas. In: Asko Parpola & Bent Smidt-Hansen (eds.), *South Asian religion and society*. London: Curzon Press/The Riverdale Company (Studies on Asian Topics 11): 189-204.
- (1987) : The country of fabulous beasts and naked philosophers: India in classical and medieval literature. *Arctos* XXI: 43-52.
- (1989) : *India in early Greek literature*. Helsinki: Finnish Oriental Society (Studia Orientalia 65).
- (1997) : *India and the Hellenistic World*. Helsinki: Finnish Oriental Society (Studia Orientalia 83).
- KENNEDY, J. (1904) : The Indians in Armenia, 130 B.C. — 300 A.D. *Journal of the Royal Asiatic Society* 1904: 309-314.
- KHAN, Nazir Ahmad (1990) : A New Relief from Gandhāra Depicting the Trojan Horse. *East and West* 40/1-4: 315-319.
- KONOW, S. (1912) : Goths in Ancient India. *Journal of the Royal Asiatic Society* 1912: 379-385.
- LALLEMANT, Josette (1959) : Une source de l'Énéide: le Mahābhārata. *Latomus* XVIII/2: 262-287.
- LAMOTTE, Etienne (1953) : Les premières relations entre l'Inde et l'Occident. *La Nouvelle Clío* V: 83-118.
- (1957) : *The life of the blessed Iodasaph: A new oriental christian version of the Barlaam and Ioasaph romance*. *Bulletin of the School of Oriental and African Studies* XX: 389-407.
- LÉVI, Sylvain : (1891a) : Le bouddhisme et les Grecs. *Revue de l'histoire des religions*. Paris, XXIII: 36-49.
- (1891b) : La Grèce et l'Inde d'après les documents indiens. *Revue des études grecques* IV: 24-45.
- (1934-37) : Alexandre et Alexandrie dans les documents indiens. In: *Mélanges Maspéro* II. *Orient Grec, Romain et Byzantin*. Le Caire: Imprimerie de l'Institut français d'archéologie orientale (Mémoires publiés par les membres de l'Institut français d'archéologie orientale du Caire, tome LXVII): 155-164.
- LIEBICH, B. (1930) : Griechische Militärische Wörter im Indischen. *Bulletin of the School of Oriental and African Studies* VI/2: 431-434.
- MANKAD, D. R. (1947) : A Critically Edited Text of the Yuga Purāṇa. *The Journal of the United Provinces Historical Society* XX/1-2: 32-64.
- MARSHALL, J. H. (1909) : *Notes on the Archaeological Exploration in India 1908-9. Inscriptions from a pillar at Besnagar*. *Journal of the Royal Asiatic Society* 1909: 1053-1056.
- MEDLYCOTT, A. E. (1905) : *India and the Apostle Thomas: An Inquiry*. With a critical analysis of the Acta Thomae. London: Nutt.

- MEILE, Pierre (1940-41) : Les Yavanas dans l'Inde tamoule. *Journal Asiatique* CCXXXII/1 (Mélanges Asiatiques 1940-41): 85-123.
- NARAIN, A. K. (1957) : *The Indo-Greeks*. Oxford: Clarendon.
- PARANAVITANA, S. (1971) : *The Greeks and the Mauryas*. Colombo: Lake House Investments.
- PINGREE, David (1959) : A Greek linear Planetary Text in India. *Journal of the American Oriental Society* 79: 282-284.
- (1976) : The Indian and pseudo-Indian passages in Greek and Latin astronomical and astrological texts. *Viator, Medieval and Renaissance Studies* 7: 141-195.
- PISANI, Vittore (1953) : Indisch-griechische Beziehungen aus dem Mahābhārata. *Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft* 103 (NF 28): 126-139.
- POLLET, Gilbert (1987) (ed.) : *India and the Ancient World: History, Trade and Culture before A.D. 650*. Professor P.H.L. Eggemont Jubilee Volume. Leuven: departement Oriëntalistiek (OLA 25).
- PRIAULX, Osmond De Beauvoir (1860) : On the Indian Embassy to Augustus. *Journal of the Royal Asiatic Society* 17: 309-321.
- (1861) : On the Second Indian Embassy to Rome (Pliny, Nat. Hist. VI, 24). *Journal of the Royal Asiatic Society* 18: 345-361.
- (1862-63) : On the Indian Embassies to Rome, from the Reign of Claudius to the Death of Justinian. *Journal of the Royal Asiatic Society* 19 (1862): 274-298; 20 (1863): 269-312.
- PUSKÁS, Ildicó (1978-79) : On an ethnographic topos in the classical literature (the gold-digging ants). *Annales Universitatis Scientiarum Budapestensis de Rolando Eötvös nominatae, Sectio classica V-VI*: 73-87.
- (1986) : Mahābhārata Motifs in Classical Greek and Latin Sources. In: Wolfgang Morgenroth (ed.), *Sanskrit and World Culture: Proceedings of the Fourth World Sanskrit Conference of the International Association of Sanskrit Studies* (Weimar, May 23-30, 1979). Berlin: Akademie-Verlag (Schriften zur Geschichte und Kultur des alten Orients 18): 257-262.
- (1989) : Indian religions in classical sources. *Acta classica Universitatis Universitatis Scientiarum Debreceniensis* XXV: 61-66.
- (1991) : Myth or reality : Apollonius of Tyana in India. *Acta classica Universitatis Universitatis Scientiarum Debreceniensis* XXVII: 115-123.
- RENFREW, Colin (1987) : *Archaeology and language. The Puzzle of Indo-European Origins*. Second edition. London et al.: Penguin Books, 1989.
- SALOMON, Richard (1991) : Epigraphic remains of Indian traders in Egypt. *Journal of the American Oriental Society* 111/4: 731-736.
- SALLES, Jean-François (1994a) : India and the Near-East: The Bridge of Arabia. *Journal of the Asiatic Society of Bangladesh, Humanities* 39/1: 41-58.
- (1994b) : Fines Indiae, Ard el-Hind. Recherches sur le devenir de la mer Erythrée. In: E. Dąbrowa (ed.), *The Roman and Byzantine Army in the East*. Proceedings of a Colloquium held at the Jagellonian University, Kraków in September 1992. Kraków: Enigma: 165-186.
- (1994c) : Le golfe Arabo-Persique entre Séleucides et Maurya. *Topoi Orient-Occident* 4/2: 598-610.
- SCHARFE, Hartmut (1971) : The Maurya dynasty and the Seleucids. *Historische Sprachforschung* 85: 211-225.
- SCHLUMBERGER, Daniel, e.a. (1958) : Une bilingue gréco-araméenne d'Asoka. *Journal Asiatique* CCXLVI: 1-48.
- SCHLUMBERGER, Daniel & Emile BENVENISTE (1969) : A new Greek inscription of Asoka at Kandahar. *Epigraphica Indica* XXXVII (1967-68): 193-200.
- SCHMITT, Rüdiger (1978) : Fragen der Anthroponomastik des achaimenidischen Vielvölkerstaates. *Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen Gesellschaft* 128/1: 116-124.
- SCHWARZ, Franz Ferdinand (1972) : Candragupta-Sandrokottos: Eine historische Legende in Ost und West. *Das Altertum* 18: 85-102.
- (1974a) : Pliny the Elder on Ceylon. *Journal of Ancient History* 8: 21-48.
- (1974b) : Ein Singhalesischer Prinz in Rom (Beobachtungen zu Plinius n.h. 6, 81-91). *Rheinisches Museum für Philologie*. Neueste Folge 11: 166-176.
- (1975) : Arrian's Indike on India: Intention and Reality. *East and West* 25/1-2: 181-200.
- (1985) : Diplomatie und Selbstverbrennung: Strabon über die Indiangesandtschaft an Augustus. *Wissenschaftliche Zeitschrift der Wilhelm-Pieck-Universität* (Rostock) 34/1: 51-55.
- SEDLAR, Jean W. (1980) : *India and the Greek World: A Study in the Transmission of Culture*. Totowa, New Jersey: Rowman and Littlefield.
- SETH, H. C. (1937a) : Śaśigupta and Candragupta. *Indian Historical Quarterly* XIII/2: 361-362.
- (1937b) : Vṛṣala the Greek kingly title of Candragupta Maurya. *Indian Historical Quarterly* XIII: 641-653.
- SHARMA, R. S. (1987) : *Urban Decay in India (c. 300 - c. 1000)*. New Delhi: Munshiram, Manoharal.

- SIDEBOTHAM, Steven E. (1991) : Ports of the Red Sea and the Arabia-India Trade. In: Vimala BEGLEY & Richard Daniel DE PUMA (1991): 12-38.
- SIRCAR, D. C. (1963) : The Account of the Yavanas in the *Yugapurāna*. *Journal of the Royal Asiatic Society* 1963: 7-20.
- STEIN, Otto (1985a) : Die Wundervölker Indiens bei Skylax. In: Friedrich Wilhelm (ed.), *Otto Stein, Kleine Schriften*. Stuttgart: Steiner, 1985 (Glasenapp-Stiftung Bd 25): 90-98. [¹1927]
- (1985b) : Indien in den griechischen Papyri. In: Friedrich Wilhelm (ed.) *Otto Stein, Kleine Schriften*. Stuttgart: Steiner, 1985 (Glasenapp-Stiftung Bd 25): 163-186. [¹1929]
- (1931) : Megasthenes. In: *Paulys Real-Encyclopädie der Classischen Altertumswissenschaft*. Neue Bearbeitung, Hrsg. von Georg Wissowa & Wilhelm Kroll. Band 15 (29. Halbband): 230-326.
- TARN, W. W. (²1951) : *The Greeks in Bactria and India*. Cambridge: University Press. [¹1938]
- TAYLOR, Timothy (1992) : The Gundestrup Cauldron. *Scientific American*, march 1992: 66-71.
- TELANG, K. T. (1873) : *Was the Rāmāyana copied from Homer? A Reply to professor Weber*. Reprinted. Delhi: Publishers Parlour, 1976.
- THIEL, J. H. (1966) : *Eudoxus of Cyzicus. A chapter in the history of the sea-route to India and the route round the cape in ancient times*. Groningen: Wolters (Historische studies uitgegeven vanwege het instituut voor geschiedenis der Rijksuniversiteit te Utrecht, XXIII). [Vertaling van: "Eudoxus van Cyzicus", *Mededelingen van de Koninklijke Nederlandse Academie van Wetenschappen* 2, 1939].
- THÜR, Gerhard (1988) : Zum Seedarlehen κατὰ Μουζείριον P. Vindob. G 40822. *Tyche* 3: 229-233.
- TOLA, Fernando & Carmen DRAGONETTI (1991) : India and Greece from Alexander to Augustus. In: ARORA (1991): 119-149.
- TÖTTÖSSY, Csaba (1975) : Eastern Elements in the Technical Vocabulary of Graeco-Roman Trade. In: *Actes de la XIIe Conférence International d'Etudes Classiques 'Eirene'*. Cluj-Napoca 2-7 octobre 1972. Amsterdam: Hakkert: 153-157.
- (1977) : Graeco-Indo-Iranica. *Acta Antiqua Academiae Scientiarum Hungaricae* XXV:129-135.
- WEBER, Albrecht (1853) : Die Griechische Nachrichten von dem Indischen Homer, nebst Aphorismen über den griechischen und den christlichen Einfluss auf Indien. *Indische Studien* II: 161-169.
- WHEELER, R. E. M. (1951) : Roman contact with India, Pakistan, Afghanistan. In: W.F. Grimes (ed.), *Aspects of Archaeology in Britain and Beyond*. Essays presented to O.G.S. Crawford. London: H.W. Edwards: 345-381.
- WOODCOCK, G. (1966) : *The Greeks in India*. London: Faber & Faber.